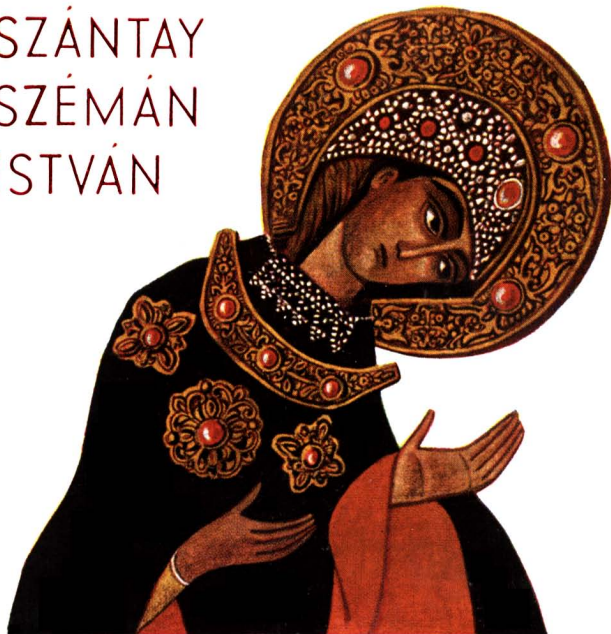

SZÁNTAY
SZÉMÁN
ISTVÁN

A BOLDOGSÁGOS SZÜZ
A KELET KÉPTISZTELETÉBEN
ÉS LEGENDÁIBAN

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT BUDAPEST 1959

**A BOLDOGSÁGOS SZÚZ
A KELET KÉPTISZTELETÉBEN
ÉS LEGENDÁIBAN**

ÍRTA:

DR. SZÁNTAY-SZÉMÁN ISTVÁN

**SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
1959**

**A hajdúdorogi püspöknek, mint miskolci apostoli
adminisztrátornak 3832/1958. számú jóváhagyásával**

**Minden jog fenntartva, beleértve az utánnyomás
jogát is**

**59-4029 Pécsi Szikra Nyomda
Felelős kiadó: a Szent István Társulat alelnöke**

ELŐSZÓ

Kelet Mária-kultusza olyan széleskörű és sokoldalúan érdekes témakör, amely mind történelmi, mind dogmatikai és liturgikus szempontból is alapos feldolgozást érdemel és kíván. Amíg ez megtörténhetik, az újabb Immaculata-jubileum kapcsán illő volt, hogy legalább villanás-szerűen mutassunk rá e magasztos témakör egy részére. Olvasmányos modorban kíséreltem meg azért is, hogy az itt-ott mutatkozó, de nem ellenszenvből fakadó félreértések vagy elfogultság eloszlatását is szolgáljam.

Nemrégén a Boldogságos Szűz Máriától írott elmélkedési füzet került kezembe, amelyben fájóan olvastam e sorokat: „Látam ikonokat, amelyeken a merev arany háttérből szenvtelenül néz a Madonna a szemlélőre. A művészek talán az örökkévalóság változatlanságát akarták ezzel kifejezni, de inkább a szakadárság megdermedt lelke érzik rajtuk.”

Szabad-e ilyen kicsinyesen írni Keletről? Aki figyelmesen és elfogultság nélkül szemléli Kelet egyházművészetének gyöngyeit

— az ikonokat, a történelmi valóságoságon kívül, észreveszi rajtuk azt az elbájoló, utánozhatatlan gyöngédséget, amellyel a Szűzanya a kis Jézusra néz, akinek a legtisztább gyermek-arcán és áldó kéztartásán az isteni fölség sugára ömlik el.

A szakadárság megdermedt lelkéről már csak azért sem lehet írni, mert az ikonok legnagyobb része az egyházszakadás előtt született, s hogy utána is Keleten és részben Nyugaton is ősi formájukban élnek, annak is megvan a tiszteletreméltó magyarázata. A látszólag egyforma képek művészi értéke és hatása éppen az ihletett ábrázolás. Ettől eltekintve történelmi valóság, hogy az Úr Jézus, a Boldogságos Szűz Mária és a szentek maguk korának faji, kulturális és társadalmi adottságai között éltek s a velük kapcsolatban a képeken ábrázolt történések is azok között folytak le. Kelet ikonjain a történelmi valóságoság él. A nyugati művészet fejlődése során a korok sajátos felfogása és körélményei közé helyezte őket. Ezt, a korok stílusait viselő fejlődést egyesek a katolikus kultusz eleveenségének tartják a merev Kelettel szemben, holott ez máig is vitatott és vitatható művészet-

történeti kérdés. Ha a művészi ihlet hiányzott, nemegyszer különös képek is születtek. Egy (nem magyar) templomban láttam, hogy a tékozló fiú magyar dolmányban, sarkantyús csizmában, cigányzene mellett táncol. Egy másikban az ördögök talicskán tolják az elkárhozottakat és befordítják a lángba.

Nem vitázni kívánunk, hanem a megértés, a szeretet és béke útjait akarjuk járni. Valahogy napjainkban is meg kell éreznünk Üdvözítőnk szorongó lelkéből feltörő s egységért esdeklő imádságát, s legalább szerető jóindulatot kell belevetni a lelki szakadások mélységébe. Ebben megértem az említett füzetke írójának buzdítását: „A szeretet sürgessen engem. Tőlem is függ, hogy Isten országa mikor épül ki itt e földön.”

Egyébként is Kelet, az egyházi vonatkozásokon túl is, oly közel került hozzánk, hogy a megértő és jóindulatú békemunka ma aktuális feladat és kötelesség.

B E V E Z E T É S

A budapesti nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus huszadik évfordulóján, szinte forrón rezeg át lelkünkben annak égi magasságokig szárnyaló élménye.

A Kongresszus előkészületében Szent-séges Atyáknak volt egy mélységes történelmi igazságot, perspektívát és egyben Kelet felé kedves atyai figyelmet jelentő megnyilatkozása. A Pápa szerint: Kelet nélkül a világkongresszus nem lehet teljes, mert az Egyház, mint Krisztus titokzatos Teste, nem lehet csonka a szeretet Szent-ségének hódolatos imádásánál. Most Boldogasszony jubileumi évet ünnepeltünk, amely hazánkban az Eucharisztia világ-ünnepének második évtizedes fordulójával esett egybe. Épp úgy csonka lenne az ünneplés, ha Kelet nem hozná el arra a maga hódolatának virágait. Az a keresztény Kelet, amely liturgiájában csodálatos dogmatikai mélységgel és liturgikus költészettel fonja össze az Eucharisztia és a Mária kultusz őskeresztény valóságát. Az a Kelet, amely termékeny olajfának nevezi a Boldogságos Szűzet. „Akiből az élet gyümöl-

cse”, majd gyökérnek, — „amelyből szeplőtelen módon Isten sarjadzott”.

Isten Báránya mellett Kelet liturgiájában a Boldogságos Szűz a báránka, mert nem tudja és nem is akarja elválasztani az Úr Jézus imadásától az ő szeplőtelen Anyjának tiszteletét, kinek. „mint harmat a gyapjúra, úgy szállott szíve alá az Ige”. Kelet Mária képeiben szinte illusztrálva van az a számtalan magasztaló jelző, melyet liturgiájának gyöngyei a Boldogságos Szűzre vonatkozóan kifejeznek. E jelzők és képek, mint Kelet lelkének gyönyörűségei kivirágzásai, nemcsak költői szépségüknél és kifejező jelképes értelmüknél fogva értékesek, hanem azért is, mert abban a történelmi időben születtek, amikor Krisztus Urunk istenségét és a Boldogságos Szűz Istenanyaságát botor eretnekségek támadták. A keleti liturgiában tehát az ősi hitvallás bizonyágtétele minden jelző, minden kép, amely a Boldogságos Szűznek a megváltásban való kiválasztottságát és hozzáuk való anyai viszonyát aposztrofálja.

A görög egyház Mária kultusza már sok elfogulatlan kutatót ragadott őszinte csodálatra, ezek között első helyen áll a szer-

tartásnak alapos ismerője: Miksa szász herceg, a jezsuita rend tagja, ki a freiburgi egyetemen az 1904. évben tartott előadásai-ban tételünkkel bővebben foglalkozott.* Előadásainak ez a része nagy vonásokban a következő: „Szertartásuknak (ti. a görögökének) sajátos, jellemző vonása a Mária tisztelet, amely náluk sokkal karakterisztikusabb, mint a nyugati Egyházban. Az Oltáriszentségről és a Boldogságos Szűzről szóló tan az a két pont, amely szertartásaikban leginkább szembetűnik. A Boldogságos Szűz tisztelete Keleten ősrégi. Valamennyi Mária ünnep Keletről veszi eredetét s éppen ezért a Mária tisztelet úgyszólván vérükbe ment át. A protestantizmus sohasem vert gyökeret közöttük, s azért soha még csak eszükbe sem jutott, hogy ezt a tiszteletet védeniök kellene, vagy, hogy az nem volna helyes és ésszerű. Annyira hozzászoktak a Mária kultuszhoz, hogy azt, aki a Boldogságos Szűzet nem tiszteli, istentelennek tartják és nem ismerik el kereszténynek. Mária tiszteletüknek

* Praelectiones, de liturgiis orientalibus. Habitaе in Universitate Friburgensi a Maximiliano principe Saxoniae. Bernae, 1904.

bizonyosságai a tiszteletére szentelt templomok óriási száma, az ezerféle Mária képek, a szebbnél szebb Mária énekek. Az összes keleti liturgiák között azonban első helyen áll a Mária tiszteletben a görög liturgia. A görögök, amint mondani szokás, különösen kedvelt (ὑποΥλοπασδευ) barátai, gyermekei voltak a Boldogságos Szűznek.

Minden nép, de különösen a szláv népek, ezek közt az oroszok örökölték a görögöknek a Boldogságos Szűz Mária iránt tanúsított eme szeretetét.

A görög egyház minden himnuszában egy versszak Szűz Máriának szól s Theotokion Bohordicseny-(Istenszülői ének) néven ismeretes. Sok napon, ha nincs is Szűz Mária ünnep, Isten dicsőítését kivéve róla szól a kánon. Szűz Mária dicsőítő ének ezerszámra van a görög szertartásban, amelynek minden lapján, minden ténykedésében ott van az iránta való ragaszkodás. A második helyet a koptok foglalják el a Mária-tiszteletben, ami onnan ered, hogy Alexandriai Szt. Cirill Szűz Mária istenanyaságának leghevesebb védője volt. Még a nesztoriánusok is kiváló módon tisztelték a Boldogságos Szűzet a maguk módja

szerint, amennyiben az istenszüdő kifejezést elvetették. A katolikus vallástannak az a része, amelyet „Mariologia” néven ismerünk, minden tételére nézve fontos bizonyítékokat merít a görög szertartásból. Az istenanyaság a nesztoriánus szertartást kivéve a keleti egyháznak számtalanszor ismételt témája. Ezt bizonyítani annyi volna, mint a tengerbe vizet hordani. Olyan téma ez, amelyre minduntalan visszatér a görög szertartás is. Mikor Nesztoriuszt kiközösítik, azzal okolják meg a kiközösítést, hogy minden igazhitű keresztény istenszüdőnek nevezi Szűz Máriát, mert ez a név felel meg neki. Az a mérhetetlen kiváltság, mely az istenanyaságából folyik, száz és száz változatban van kifejezve a keleti szertartásokban, amiről azok a díszítő jelzők is tanúskodnak, amelyek minden istentisztelet alkalmával ékesítik Mária nevét. Ezek a jelzők annyira összeforrtak Mária nevével, hogy Phocius azt is bűnül rója föl a nyugati egyháznak, hogy az istenszüdőt mindig csak „szent Szűz”-nek mondja.

Ugyanerről tanúskodnak még az egyházi énekek is, amelyekben „a keruboknál tisz-

teltebb, a szeráfoknál hasonlíthatatlanul dicsőbb” — Szűznek, „bámulatos csodá”-nak nevezik a Boldogságos Szűzet, csodának, melyet „senki föl nem foghat”.

Gyönyörű tisztelet ez, amelynél még azt is számba kell venni, hogy bár a díszítő jelzők halmozása a keleti költészetnek egyik sajátága, mégis vannak egyes jelzők, amelyek csak *Máriának* vannak fenntartva s azt is, hogy a Mária tisztelet százszorosan felülmúlja a többi szentekét. Damaszkuszi Szent János (De fide orthodoxa) így fogalmazta meg ezt a tényt: „Az istenszülőt, mint Isten Anyját a szó sajátos és igazi értelmében tiszteljük”. Ez felel meg Kelet ősi felfogásának. A szenteket az üdvösség történetében elfoglalt helyük és érdemeik szerint tiszteljük. Maga az Úr Jézus is kiemelte Keresztelő Szent Jánost, amikor azt mondta róla, hogy nálánál nagyobb nem származott az asszonyok szülöttei között.

Mária szüzessége úgy a szülés előtt, mind azalatt, mind utána, lépten nyomon dicsőítve van a keleti egyház énekeiben. A „Magnélkül való” kifejezés ezer és ezer helyen fordul elő Szűz Máriáról, sőt az is, hogy ő egész életén át semmi személyes

vétket nem követett el, egész világosan ki van fejezve. Ezt bizonyítják a „legszen-
tebb”, „Szennynélküli”, „Szeplőtelen”,
„Szeplőtelen bárány” kifejezések. A Boldogságos Szűz mennybevitelére vonatkozólag is sok bizonyíték van a görög szertartásban, amely tény már a legrégibb időben általánosan elterjedt, de elsősorban a keletieknél volt ismeretes és egyetemlegesen elfogadott. Ha bár a keletiek augusztus 15.-én tartani szokott ünnepüket a Boldogságos Szűz elhunytásának nevezik is, mégsem szenved kétséget, hogy az ő mennybevitelét ünneplik, mert pl. a görög officiumban a következő vers van e napra: „Az Isten, mindeneknek Ura, természetfölötti ajándékokkal látott el, mert amint szülésedben szűzen őrzött meg, úgy sírodban is sértetlenül őrzött meg és dicsőített meg csodálatos égbeviteleddel s mint Fiú, megtisztelte Anyját.”

A synaxáron is világosan írja, hogy a Boldogságos Szűzet eltemették ugyan, de sírja üresen találtatott.

A Boldogságos Szűz égi dicsőségéről és mennyei közbenjárásának erejéről is sokszorosan beszélnek a keleti szertartások.

Oly közvetítőnek van rajzolva bennük, aki minden embert pártfogásában részesít. Aki-
nek pártfogásáért esedezünk a testnek és a
léleknek bajaiban, különösen az egyeseket
és az egész népet ért csapások idején. Általános felfogás a görög egyházban az is,
hogy a Boldogságos Szűz erre a nagy
méltóságra öröktől fogva ki volt szemelve
Istentől s, hogy az ószövetségi előképekben
s a próféták jövendöléseiben előre jelezve
volt. Életének különböző mozzanatait, me-
lyeket a hagyomány róla feljegyzett, a ke-
leti egyházban teljesen ismeretesek. Szülei,
Joachim és Anna is nagy tiszteletben része-
sülnek. A Boldogságos Szűz bemutatása a
templomban az egész Keletnek ünnepe és
már régen is nagy fénnel ülték meg. Szó-
val nincs olyan esemény az ő életében,
amelyet a keleti szertartások meg nem örö-
kítenének. Ami végül ezeknek a szertartá-
soknak költői becsét illeti, az is figyelemre
méltó. Még a prózában írt részek is köl-
tőiek, s bővelkednek költői kifejezésekben.

Így magasztalja egy elfogulatlan kutató
a görög egyház Mária tiszteletét. Talán
nem látszik túlzásnak, amit Kelet Mária
kultuszával kapcsolatban elmondunk.

I.

Az őskeresztény képtisztelet

A kereszténység születésekor s az egyház életének első éveiben még alig beszélhettünk a képek tiszteletéről olyan értelemben, mint ahogy azt az egyház törvénykönyvében is szentesítette. Az ősz egyház hívei zsidókból és pogányokból tevődtek össze. A zsidóból lett hívők, a pogány világ közepette hűségesen ragaszkodtak az egy igaz Isten imádásához, aki törvényt szabott az ószövetségben: „Faragott képet ne csinálj magadnak, se valami hasonlatosságot arról, ami odafent az égen, vagy itt lent a földön, vagy a vizekben vagy a föld alatt.” (Móz II. 20. 4.). Természetes volt tehát részükről a képektől való idegenkedés.

A pogányok viszont Krisztus Urunk eljövetele előtt úgyszólván az egész termé-

szetet istenítették, jóformán minden kő, minden fa egy istenség volt, melyet imádtak. A kereszténnyé lett pogánynak tehát el kellett szakadnia a bálványimádás minden formájától, a pogány szobrok és képek minden kultuszától is.

Így az ősegyháznak először éppenúgy szabadulnia kellett a mózesi képellenes parancs, mint a pogány bálványimádás hatásától s csak azután lehetett szó keresztény képekről és azok tiszteletéről. Éles határvonálnak kellett kialakulnia a bálvány és az ábrázolás között. A keresztény kép kezdetől fogva mélyebb értelmű ábrázolás, vagyis a mélyebb keresztény értelműségnek külső formája, ruházata volt. (Detzel), Az új szellem, új művészetet szült, s a keresztény képekben megteremtette vallási igazságainak és misztériumainak ábrázolását, mely az első időkben kizárólag szimbólikus volt. Nem Isten és az Istenember, vagy más szent személyek ábrázolásával kezdődött ez a művészet, hanem a legegyszerűbb diszítő formákkal, jelképes és allegorikus ábrázolásokkal: tájak, a bárány, horgony, szőlőtő, s a jó Pásztor, stb. voltak tárgyai. A ke-

resztényüldözés alatt, a katakombák világában elsősorban elhunyt keresztény testvéreik sírját díszítették ilyen szimbolikus ábrázolásokkal, amelyek jellemző vonásai azonban már akkor is erősen különböztek a pogány ábrázolásoktól: az új magból új növény sarjadzott és nőtt egyre magasabban.

A kutatók megállapítása szerint az új ábrázoló keresztény művészet kezdete Kr. u. I. század végéig, vagy a II. sz. elejéig nyúlik vissza.

A II. században már az ó-, és újszövetségből vett jelenetek ábrázolásával találkozunk: Dániel az oroszlánok között, Szűz Mária a gyermek Jézussal, a napkeleti bölcsek hódolata, stb. A III. században a vallási élet és egyes személyek ábrázolásával bővült ez a művészet. Az Úr Jézus és az Atya Isten képeit azonban még nem festik, mert bennük elsősorban a körül nem határolhatóságot és a kifejezhetetlenséget tekintik a keresztények. Kelet még a IV. században sem ábrázolja képben az Atya Istent.

A képek hivatása az első századokban elsősorban a sírok díszítése volt, oly célból,

hogy a hívőknek a feltámadásba és az örök életbe vetett reményét kifejezze és megerősítse. Ebben a században még az emberiség történetét, a megváltást és az utolsó dolgokat ábrázoló képek (apologetikus célt is szolgáltak).

Természetes, hogy a vallási élet elmélyülésével a keresztények részéről egyre nagyobb megbecsülés fűződött a képekhez, de még ez sem volt az a képtisztelet, melyet ezen a szón értünk. Ez az értékelés legfeljebb a később kifejlődött képtisztelet csírája volt. A képek megbecsülésével együtt járt a vértanúk és ereklyék megbecsülése is. A vértanúk megbecsülése az öskereszténység természetes velejárója és erős hatással volt az üldözött kereszténység lelki erejének ébrentartásában.

Szent Polikárp (156) ereklyéi az aranyból is értékesebbek voltak a hívőknek. Később képeit is éppoly nagy becsben tartották.

Keleten a képtisztelet akkor vett hatalmas lendületet, amikor a nagy egyházatyák nemcsak a szentek segítségül hívását, hanem képeik tiszteletét is ajánlották és annak hasznáról is beszéltek. Nagy Sz. Ba-

zil egyik beszédében arra buzdította a festőket, hogy Barlaám vértanúról oly képet fessenek, amilyennek ő beszédében megrajzolta. Buzdította őket, hogy Krisztusnak, a vértanúk királyának képét is fessék meg. Juliánus aposztatával szemben nyíltan hangoztatta a képek tiszteletét. Nazianzi Sz. Gergely (329—390) a festőket a legjobb tanítóknak nevezi. Nyssai Sz. Gergelyről fel van jegyezve, hogy könnyekre fakadt, amikor Izsák feláldoztatásának képét szemlélte. Aranyszájú Sz. János (354—407) konstantinápolyi pátriárka, a görög egyház legnagyobb szónoka mondotta, hogy a viaszképeket is szívesen nézi, mert azok előmozdítják a jámborságot. Utóda Sz. Nilus azt a tanácsot adta Olymiodor eparchának, hogy a templom falára a tájképek helyett a Szentírásból vett jeleneteket festessen, hogy a kevésbé tanult híveknek is alkalmuk legyen a szent történeteket megismerni.

Nyugaton ugyanakkor Nolai Sz. Paulin (353—431) és I. Gergely pápa (590—604) voltak a szentképek tiszteletének szószólói. A pápa határozottan hangoztatja, hogy nem azért festjük a képeket, hogy azokat imád-

juk, hanem azért, hogy arra emlékeztessenek, akiket ábrázolnak. Areopagita Sz. Dénes utalt először a képek metafizikai értékére. Nagy Sz. Bazil világosan tanította, — „hogy a képek tisztelete azokra hárul viszsza, akiket ábrázolnak.”

Ezután a képtisztelet rohamosan fejlődött. Ismeretes lett az Abgár-féle nem kézzel festett Krisztus-kép s a Boldogságos Szűznek Sz. Lukács evangélista által festett képe. Majd az oszlopokon élő stiliták felléptével azok agyagszobrocskái terjedtek el. A nép annyira tisztelte ezeket a vezeklőket, hogy szobrocskáikat emlékül őrizte. Theodoretus egyháztörténet író feljegyezte, hogy Rómában Stilita Sz. Simon képével díszítették a munkahelyeket, üzleteket. A képtisztelet a nyilvános életbe is bevonult. Nemcsak a templomok falait díszítették szentképekkel, hanem a magánlakásokat is. Az utazók szentképeket vittek magukkal oltalmazókul, a vállalatokat a szentek védelme alá helyezték. Sz. Eupraxiáról jegyezte fel Theodoretus, hogy leánygyermekét Krisztus Urunk képe elé vitte és ott kérte, hogy viselje gondját. Bajokban és veszedelmekben a szentképek előtt könyö-

rögtek a hívek. Hitték, hogy a képek minden jogukkal és hatalmukkal képviselik a szenteket.

Ekkor már nemcsak a jámbor nép, hanem egyházi és világi vezetői is legnagyobbreszt képtisztelők voltak. A világiak megtiszteltetésnek tartották, ha a templomokat képekkel díszíthették, az egyháziak viszont vigyáztak, hogy a képeket meg ne gyalázzák. Stilita Sz. Simon (+526) azt kívánta Justinus császártól, hogy büntessen meg egy férfiút, aki az Úr Jézus és a Boldogságos Szűz képét megsértette. Az egyház már ekkor is határozottan visszautasította azt a rágalmat, hogy a képtisztelettel bálványimádást űz. Sz. Maxim bölcsele és hitvalló aktáiban le van írva egy gyűlekezet (656), amelyen kívül Theodozios Cezárea püspöke is résztvett, amelyen az összes jelenlévők leborulva csókolták meg a Szent Evangéliumot, Krisztus Urunknak és az Ő Szűz Anyjának képét. A Qunisex-tumnak nevezett zsinat helyeselte a képek tiszteletét és kijelentette, hogy a tisztelet nem magát a képet, hanem a rajta ábrázolt személyt illeti.

Ezek a vázlatos adatok is igazolják, hogy a szentképek úgyszólván az egyház keletkezésével egyidősek és hogy tiszteletük is az ősegyházba nyúlik vissza.

Keleten a VIII. században már szinte csúcspontját érte el a képtisztelet.

II.

A képromboló mozgalom

Damaszkuszi Sz. János fellépése

A képtisztelet hatalmas lendülete során szinte lehetetlen volt, hogy bizonyos hibák és tévedések ne csússzanak be a kultuszba. Ez annál inkább is megtörténhetett, mert a képtiszteletre vonatkozó határozottan körülírt tan még nem volt formába öntve és kihirdetve. Damaszkuszi Sz. János érdeme, hogy a képtisztelet az ú. n. képrombolás mozgalmával szemben, minden vonatkozásban legpontosabb megvilágításba került. Már a képek és tiszteletüknek a legszélesebb körben való elterjedése és a képrombolás harcának kitörése előtt is állandóan voltak az Egyházban és rajta kívül is ellenzői a képeknek.

Első ellenzője volt Alexandriai Kelemen egyháztudós (150—215), aki az ószövetségi tiltó parancs alapján állt. Nyugaton Tertul-

lián, Quintus Septimus Floreus (+ 240?) elítéli a bálványképek tiszteletét és a művészeket s műveiket sem becsüli. Nagy fontosságú volt e korban az elvirai zsinat határozata, mely a képeknek a templomba való bevitelét megtiltotta. (*Placuit picturas in ecclesia non esse debere, ne quod colitur et adoratur in parietibus depingatur.*)

Az Egyház óvatosságát az magyarázza, hogy bizonyos eretnek szekták Krisztus Urunk és a Bold. Szűz Mária képe és szobrai előtt pogány áldozatokat mutattak be, s amint Sz. Iréneusz (140—202) bizonyítja, azokat Pythagoras, Platon és Aristoteles szobrai mellé állították. Damaszkuszi Sz. János is írja, hogy Simon Mágus hívei az ő és felesége szobrát Juppiter és Minerva alakjában tisztelték. Voltak eretnekek, akik az Úr Jézus és Sz. Pál szobrát Homérosz és Pythagoras mellé helyezték. Ekkor még a bálványozás veszélye mindenfelé nagy volt, ami több egyházi egyéniséget is a képek ellen hangolt.

Nagy Konstantin császár alatt a kereszténység államvallássá lett a római birodalomban, de még ekkor is akadtak a képek tiszteletének ellenzői. Ilyen volt Eusebius

palesztinai Caesarea püspöke (263—339) is, aki megtagadta Konstantin nővérének kérését, hogy neki egy Krisztus képet küldjön. Epiphanius Salamis püspöke is a képtisztelet ellenzője volt. Feljegyezték róla, hogy egy templom kárpitját, amelyen szentkép volt festve, kettészakította és meghagyta, hogy egy szegény halottat temessenek el benne. Az eretnekek között is voltak képellenesek. Macedonius konstantinápolyi eretnek püspök addig nem kezdte meg a szentmisét, amíg a képeket a templomból el nem távolították.

Nyugaton Serenus, Massilia püspöke távolíttatta el a képeket, sőt össze is törette azokat. Bár jóindulatával védekezett, Nagy Sz. Gergely pápa (590—604) mégis megintette eljárásáért.

Időközben mind a képtisztelők, mind az ellenzők táborra is annyira megnövekedett, hogy a képtisztelő Germanus konstantinápolyi pátriarka (715—730), akinek Tamás claudipolisi püspök „képellenes fellépése sok bosszúságot okozott” — már azt írja, hogy egész városok és néptömegek lázongtak a kérdés mellett, illetve ellene.

A képrombolás harcának megítélésében

figyelembe kell még vennünk az akkori zsidóság és a mohamedánizmus befolyását. A zsidók a mózesi törvény alapján továbbra is mereven ragaszkodtak az ószövetségi képtilalomhoz, a mohamedánok pedig a Korán szerint „az ördög iszonyatos művének” tartották a képeket és a keresztényeket bálványimádással vádolták. II. Jezid szultánnak, (220—224) két tilalma, a politikai helyzet miatt is, nagy befolyással volt a bizánci udvarra, mert a képrombolás hullámai éppen a bizánci birodalom kisázsiai provinciáiban csaptak fel a legmagasabbra, ahol a mohamedán és zsidó befolyás erősebben érvényesült.

Ekkor lépett a császári trónra III. (Izauri) Leó. Népszerűségében bízva, megpróbálta, hogy az összekuszált egyházi helyzetben is békét teremtsen, de mihamar érezte, hogy az eretnek szekták, a mohamedánizmus és a keleti kereszténység között egyelőre nem tud békét teremteni. A görög birodalom ekkor kifelé is siralmas helyzetben volt. Minden oldalról szorongatták. Leó azonban nagy ügyességgel és szerencsével újjászervezte a hadsereget és a határokat biztosította, — az arab és barbár támadások ellen.

Ekkor úgy látta, hogy már eljött az idő, amikor ő mint az „egyház fölkenntje” (caesaropapismus) a vallási dolgokban is rendet teremthet. Elhatározta, hogy a képtisztelet kérdését megoldja. A képtiszteletet ellenző püspökökkel egyetértve megindította a képrombolás harcát és azt hirdette, hogy Istennek tetsző dolgot művel. A Cykladokon (725) dühöngő földrengést is, amely Thela és Tharázia szigeteket teljesen elpusztította, a bálványimádás miatt Isten haragjának tulajdonította. Elcinte csak szóval ostromozta a képtiszteletet. Írásos rendelete is kimélte az Úr Jézus és a Boldogságos Szűz képeit; ezeket csak utóda, V. Konstantinus Kopronimus alatt pusztították a képrombolók.* A nép és a papság azonban már annyira egybe forrott a képtisztelettel, hogy a képek ellen indított harc valójában a legmélyebb vallásos érzületet támadta. Nem csoda tehát, hogy a képrombolás általános zendülést és súlyos zavarokat okozott az egész birodalomban.

* E szomorú kor történetét „Császárnőm parancsára” legendás történet a képrombolás korából c. könyvemben Miskolc, 1940. komoly forrásművek nyomán írtam meg.

Ekkor lépett a küzdőterre Damaszkuszi Sz. János, akinek beszédei és írásai nemcsak a képtisztelet lényegét, hanem az Egyháznak erre vonatkozó változatlan tanítását és álláspontját is világosan kifejtették. Meghatározta, hogy mi a kép, mi annak a célja, melyek a formái, mi ábrázolható képben és mi nem ábrázolható. A képtisztelettel kapcsolatban megmagyarázta a tisztelet fajtáit, az eredeti és az ábrázolás közötti viszonyt. Kifejtette, hogy anyag magában nem tiszteletre méltó s hogy azzal visszaélni bűnös dolog. A szentek tisztelete feltételezi a képek tiszteletét is. Fejtegetései nem kizárólag tudományosak, mert hallgatóinak és olvasóinak a helyzetéhez is kellett alkalmazkodnia; a képtisztelet kérdését azonban bölcséleti és teológiai síkon is megalapozta. Ebben nemcsak képtisztelő kortársait, Sz. Germanus konstantinápolyi pátriarkát és II. Gergely pápát (715—731) múlta felül, hanem amint a tudomány (Dr. A. Menges) megállapította, a mai napig is ő a legnevesebb védője a képtiszteletnek a katolikus Egyházban.

Ide kívánczik tehát, hogy röviden róla is megemlékezzünk.

III.

Damaszkuszi Sz. János

Damaszkuszi Sz. János Syriában, Damaszkuszban 675. körül született. Szülei előkelő, igen jámbor keresztények voltak és fiukat is úgy nevelték. Atyja a kalifa bizalmas tanácsadója volt. Sokat tett a keresztényekért, sokat kiszabadított a szaracének fogságából. Fia is örökölte atyja hivatalát, amelyet főleg azért vállalt el, hogy a keresztényekkel jót tehessen. Leó császár képromboló edictuma nagyon elkeserítette és szinte kinyilatkoztatásként érezte, hogy az igazság védelmében síkra kell szállnia. A császár hatalma sem ijesztette meg, megírta a képek tiszteletéről szóló első beszédét. A császár erre hamis váddal támadta meg a kalifánál, — mintha János arra buzdította volna őt, hogy támadja meg Damaszkuszt és űzze el trónjáról. A hagyó-

mány szerint a kalifa erre kihallgatás nélkül levágatta János jobb karját, amellyel az állítólagos áruló levelet írta. A legenda szerint János karja azonban a Boldogságos Szűz képe előtt csodálatosan összeforrott. Ennek a csodának a megörökítése Athosz hegyen a „Háromkarú Mária kép”, amelyről a legendák közt lesz szó. A kalifa a csodától megrendülve bocsánatot kért tőle és marasztalta, de János elhagyta állását és Jeruzsálembe, a Szent Sabbas kolostorba vonult. Ott szent hallgatással készült a szerzetesi és papi hivatásra. Előljárói parancsára azonban folytatnia kellett hitvéddői tevékenységét is.

Az első képtisztelő beszéde Leó császár képellenes nyilatkozata után íródott. A császári ediktum után (730-ban) megírta második beszédét, de még a császár megtérését remélve nem mondott ki rá egyházi átkot. Harmadik beszédének végén azonban fenntartás nélkül kiközösítette az Egyházból a császárt. Második és harmadik beszédében azt is kifejtette, hogy a képellenes mozgalom az ördög találmánya és tevékenysége, „Ami könnyen megérthető”. Az ördög ugyanis Isten és a szentek leg-

nagyobb ellensége és a mi halálos ellenségünk is. A képek viszont Isten dicsőségére, a Szűzanya és a szentek dicséretére és a mi hasznunkra és üdvünkre szolgálnak, s így az ördög és a gonosz lelkek bukását és szégyenét tárják fel. Ezért kénytelen az ördög a képek ellen harcolni. A kép nekünk győzelmi zászló, kinyilatkoztatás és emlékjelvény azokról a hősökől, akik a gonosz lélek ellen eredményesen harcoltak, s azokat megszégyenítve legyőzték és letiporták. Az ördög tehát fél és menekül is a képektől. Nem bírja elviselni, hogy veresége és szégyene nyilvánossá legyen, s, hogy Isten és szentjei illő tiszteletben legyenek a képekben. A képek fájdalmat okoznak az ördögnek és félelmet keltenek benne, tehát mindent megpróbál ellenük. Illusztrálásul egy eseményt is idéz Szent Szofronius jeruzsálemi pátriarka nyomán. Az Olajfák-hegyén élt egy öreg remete szerzetes, aki sokáig hősieen küzdött tisztaság ellen reáúdított kísértésekkel. Egyszer azonban a heves kísértés közepette durva korholó szóra fakadt az ördög ellen, hogy hagyjon neki békét. Ekkor a tisztátalan lélek látható alakban jelent meg neki és megígérte, hogy

soha többé nem fogja zavarni, ha a cellájában lévő képet eltávolítja és azt többé tisztelni nem fogja. Ime, mondja a szent, hogy az ördögnek kedvesebb lett volna, ha a Boldogságos Szűzet és a Kis Jézust ábrázoló képet megtagadta volna, mintha az öreg szerzetes a testi bűnben elbukik. Konstantinus Kopronimus alatt, amikor a képtisztelők üldözése mégjobban fellángolt, János bejárta Syriát, Palesztinát, és mindenütt kitartásra buzdította a keresztényeket. Szónoki erejéről feljegyezték, hogy a Boldogságos Szűz Mária elhunynya ünnepén az ő tiszteletére három hatalmas beszédet mondott. Damaszkuszi Szent János hittudós, tanító, szónok és hitvédő egy személyben, aki korának legkimagaslóbb egyénisége volt. Előljárói parancsára sokat írt (A megismerés forrása. Elemi bevezetés a dogmákba. De fide orthodoxa. — Az igaz hit.). A tudományos kritika azt mondja róla, hogy nem volt önálló kutató tehetség, de mint a szentatyák műveinek a legalaposabb ismerője és a tiszta szenthagyomány átörökítője, soha el nem halványuló érdemeket szerzett azzal, hogy mély szorgalommal mindent összehordott, amit az egyház-

atyákon keresztül, az őskereszténységtől kezdve a keresztény tanítás érdekében egybefűzhetett. S csakis ő volt alkalmas arra, hogy a keresztény egyháznak a képekre vonatkozó tanítását is oly formába öntse, mely az Egyház ős tudatában él, s amely lényegében ma is a katolikus Egyház álláspontja. Egyes kutatók a történelmi igazság kedvéért megjegyzik, hogy a IX. század írói, elsősorban Studita Szt. Theodor (759—826) még világosabban kifejezték a képek tiszteletének lényegét, de azok is Damaszkuszi Szt. János tanítását követik. Sőt, a VII. egyetemes (Niceai zsinat) is alapjában az ő tanításán áll, amikor kimondotta, hogy a képrombolás minden eretnekségnél gonoszabb, mert az Üdvözítő megváltói hivatását akarja megrontani.* Mint költő,

* A Zsinat szerint Krisztus képe nem egy múlandó ember képe, mert Ő Isten, emberré lett, ... s ha testté lett és látható lett, úgy ábrázolható is. (Mansi 13. k. 198.) Ugyanezt fejezi ki a III. Római Zsinat is. Még Photius (820—891) a keleti egyházszakadás atyja is sokszor hivatkozik Damaszkuszi Jánosra.

Művei későn kerültek Nyugatra, ahol ugyancsak nagy elismeréssel fogadták. A Kathekizmus Romanus is ajánlja, hogy a lelképásztorok olvas-

a görög liturgia legszebb énekeit (kánon-jait) szerzette, amelyek ma is az isteni szolgálatok legszebb gyöngyei, amelyekben Kelet Mária tisztelete a dogmatikai tökéletesség mellett a költészet ragyogó színeivel és díszítő jelzők változatosságával gyönyörködtet. Költeményeinek melódiái (8 hangra) is az ő szerzeményei; tőle származik az első keleti énekelmélet is.

Énekei először a görög területen lettek általánosakká, majd innen az összes szláv keleti keresztények is átvették. Magyar fordításban a mi görög szertartású templomainkban is eredeti melódiákon zenének.

Damaszkuszi Szent János emlékét a „Szűz Mária költője” címen kívül, a görög egyház azzal is megtisztelte, hogy annak a pásztornak nevezi, „Akire Dávid hárfája szállott”.

A VII. Egyetemes Zsinat (787), amint már jeleztük, véglegesen megállapította az Egyház csalhatatlan álláspontját a szent-

gassák e műveket, hogy a támadásokat könnyebben megcáfolhassák. (Dr. M. Gatterer S. J. német ford. Innsbruck, 1933.)

képek tiszteletében. Azon, a keresztény világból 367 igazhitű püspök vett részt s kimondották, hogy a szentképek tisztelete hasznos és üdvös, hogy e tisztelet sohasem magára a képre irányul, hanem arra, akit ábrázol. Azóta a szentképek tisztelete nemcsak a katolikus vallási érzületet ápolja, hanem a művészetnek is oly tág teret nyitott és oly magasztos eszményeket nyújtott, hogy szentképek nélkül egész történelmi korok művészetéről is alig eshetnék szó.

A szentképek tisztelete tehát élt az ősegyházban, élt a keleti és nyugati egyházszakadások korában és azóta is máig, s mint a katolikus kultusz ékes virága él és élni is fog az idők végezetéig. Ezt a tényt legújabbán tömören így állapította meg G. Osztrogorszkij (Breslau 1929.) a bizánci képtisztelet baráta (elődök és utódok) minden időben szakadatlan láncot alkotnak az Egyház egész történelmében.

IV.

A Boldogságos Szűz keleti képei

A Boldogságos Szűz Mária keleti képei egészen különbözők a Nyugaton megszokott és nálunk is elterjedt kép-ábrázolásoktól. Kelet, — főképpen az athoszi festő-iskola, szigorú szabályokat írt elő az Úr Jézus, a Boldogságos Szűz és a szentek ábrázolására. A művészi képzelet még a ruházat festésében és a dekoratív elemekben sem csaponghatott a történelmi valószínűség rovására. A Boldogságos Szűz ábrázolásánál, a hagyomány szerint, a Szent Lukács evangélistától eredő képek voltak a minták. Egy ilyen kép pl. a római „S. Maria ad nives” is, amelynek másolatai nálunk is ismeretesek és a keleti felfogást illusztrálják. A Szűz egész testét takaró, lágyan omló palást fedi, homlokán és vállán kereszt csillag van. A Kisded

Jézust tartja a balkarján, aki jobbját áldásra emeli, baljában pedig Evangélium van. A hagyomány kb. 70 ilyen képet tulajdonít Szent Lukácsnak.

Ezen kívül a Boldogságos Szűz ábrázolásánál Epiphanius leírását is szem előtt kellett tartaniok a festőknek, aki így írta le alakját: Termete alig haladta meg a középtermetet, hajának színe aranyló búzasárga, szemének vágása éles, szemgolyója az olajbogyóhoz hasonló volt. Szemöldökei összehajlók és feketék voltak, orra hosszúkás, arca is inkább hosszúkás volt, mint kerek. Ruházata korának egyszínű és egyszerű öltönye volt.

A szigorú festői szabályok a színekbe már jelképeességet vittek bele. A Boldogságos Szűz keleti képein három uralkodó szín van: a kék, a lángoló piros és a fehér. A kék palást az ég kékjét, a lángoló piros Máriát, „A megéghetetlen csipkebokrot”, a fehér szín pedig az ő szeplőtelenségét jelképezi. Némely képen a belső és külső ruházat színei fel is cserélődnek.

Az „Istenszülő” keleti képein ritka kivétellel balkarján tartja az Üdvözítőt. (A

gyermek Jézus nélkül a legritkábban festették Szűz Máriát). Ez az ábrázolás a görög liturgia szavait idézi emlékezetünkbe: „A Királynő jobbod felől áll, arannyal hímzett sokszínű köntösbe öltözve” (44. zs. 10.). A Kis Jézus e képeken is áldásra emeli a jobb kezét, balkezeiben pedig Evangéliumot, írástekercset vagy földgömböt tart. Az áldó kéz ujjai a görög liturgiában szokásos áldásnál formált ΙΧΧΣ (Jézus Krisztus) görög betűket mutatják. Ezek a betűk minden képen, vagy a glóriába, vagy a Kis Jézus jobb és baloldalán lefestve is találhatóak. A Boldogságos Szűz képein ott vannak a Méter Theu (Istenanya) görög szavak kezdő és végbetűi: ΜΡ—ΟΥ. Az Úr Jézus Képein gyakran vagy a gloriolában vagy külön is festve van a: ’Ο ΩΝ (A Létező) görög szó. Damaszkuszi Szent János szerint az Istennek tulajdonított nevek közül egy sem olyan sajátságos, mint a „Ho-ón” a Létező. (Az „Aki Van”). Mert magában foglalja mindazt, ami létezik, létnek mérhetetlen és határtalan tengerét — s minden létezőnek egyetlen okozója pedig az egyedüli örök Létező: Isten.

A Boldogságos Szűz és a szentek keleti képein mindenütt díszlik a fejet körítő fénykoszorú a gloriola. Ez az előírás oly szigorú volt Keleten, hogy a dicsfény hiánya az égben megdicsőült szentek méltóságának megsértését jelentette. Ilyen képet nem is tűrtek meg a templomban. A Boldogságos Szűz homloka felett festett csillag-kereszt Szent Jeromos szerint a Mariam nevét jelenti: *Mária a tenger csillaga*. A héber *mar* ugyanis csillagot, a *jam* pedig tengert jelent. Mások szerint Bálaám próféta eme jövendölésének jelképe: „*Csillag tetszik föl Jákobból, királyi vesző támad Izraelből*” (Num. 24, 17.).

Az Úr Jézus és a Boldogságos Szűz vállain ábrázolt csillag az Üdvözítő királyi hatalmát és anyjának királynői méltóságát fejezi ki. Izaiás mondja: „*És vállára teszem Dávid házának kulcsait*” (Iz. 24, 12.) Más helyen meg így jövendöl: „*Kinek vállain vagyon fejedelmi méltósága*”. (Iz. 9, 6.).

A Boldogságos Szűz képei közül nem egy Kelet, sőt Nyugat szentélyeinek kegyképe lett, amelyekkel kapcsolatban természetfeletti dolgok (könnyezés, vérhulla-

tás, eléghetetlenség, vízből való szabadulás és más események (gyógyulások, ima-meghallgatások) történtek.

E dolgok és események közül nem egyet, hosszú kivizsgálás után, az Egyház csalhatatlan tanítói tekintélye is valósággal megtörténtnek ismert és ismer el.

Az örök Róma, Pádua, Lourdes, Mária-pócs, Máriazell, Győr, Censtohowa, Fatima és sok-sok más kegyhely története számtalan, szigorúan kivizsgált és elismert természetfeletti csodás eseményt jegyzett föl; ilyenek napjainkban is végbemennek annak bizonyságául, hogy az Úr egyes kiválasztott helyeken újra és újra megdi-csóíti Szűz Máriát, az Istenszülőt és kedves szentjeit.

Már az Ószövetségben is van szó Isten kiválasztott helyeiről. A Krónikák II. könyvében mondja az Úr: „Szemeim nyitva lesznek és füleim figyelmesek annak imádságára, ki e helyen imádkozik, mert elválasztottam és megszenteltem e helyet: hogy ott legyen az én nevem mindörökké és ott maradjanak szemeim és szívem minden napon.” (Krón. 7, 15—16.).

Ha régi hazánkban széjjeltekintünk a kolozsvári piarista templomban őrzött Nicolai könnyező kép, amelyet eredetileg a jezsuitáknak ítélték oda, s amely a rend feloszlátása után a kegyesrendiekhez került, de a Máriapócson, a Sz. Bazil rendi atyák templomában őrzött Mária-kép is Kelet festészetének emléke.

Máriapócs századok óta az a kegyhely, ahol a Boldogságos Szűz három ízben is könnyet hullatott érettünk és számtalan testi-lelki nyomorúságban éreztette hozzá menekülő tisztelőivel 'az ő határtalan anyai pártfogását.

Hívő lélek nem is csodálkozhatik ezen, mert az Úr Jézus szeme és szíve valóban örömmel maradhat ott, ahová egy árva, bűnbánó nemzet fiai századok óta ezrével zarándokolnak, hogy az Ő édesanyját magasztalják.

A Kelet („Szent Hegy”) Mária legendái között, mint minden kegyhely történései között, vannak és lesznek olyanok is, amelyeket az Egyház hivatalosan ki nem vizsgál és így azoknak csak emberi hitelt tulajdoníthatunk. De azok is mind olyanok, amelyek a Boldogságos Szűz szemé-

lyével, pártfogói hatalmával, tisztaságos életével szépséges összhangban vannak, s amelyeket a jámbor hit és hódolat az ő gyöngéd anyai szeretetének tulajdonított.

Az athoszi legendárium egyik írója gyönyörűen megmagyarázza, hogy minden csodás eseménynek célja elsősorban Isten dicsősége, aztán a bűnösök és nyomorúságban sínylődők vigasztalása. Majd így folytatja: „Isten és az Ő boldogságos Anyjának dicsőítése mellett e helyeken édes, kimondhatatlan vigasz árad a népek gyötördő szívére — béke és reménység a tépett lelkű bűnösökre.”* Ilyen szemmel nézzük és olvassuk majd Kelet legszebb Mária legendáit.

* „Vysnyj Pokrov” — V. oldal.

V.

A „Szent Hegy”

A „Szent Hegy”, — görögül „Hagion Orosz” — a Chalkidike félsziget keleti nyúlványa. Hatalmas, majdnem 2000 méter magas csúcs, az Égei-tenger északi partján. Csillogó márvány orma csodálatos pompában ég a keleti nap fényözönében. A Hellén korban Akte volt a neve. Lakói akkor barbárok voltak. Csodásan szép berkeiben és ligeteiben a müthosz szerint pogány istenek tanyáztak és a hegy csúcsán a villámokat szóró Zeusz szobra állott.

Húsz kolostorban majdnem ötezer szerzetes él rajta és szüntelenül könyörög a Panágiá-hoz, a Legszentebb Szűzhöz magáért és az egész világért.

Ezek a kolostorok egykor, különösen a Paleolog-császárok alatt nemcsak a hit-

élet, hanem a tudományos élet központjai is voltak. A „Hagion Orosz” a kereszténység ősbástyája Kelet-Nyugat határán és mint a Legszenőbb Szűz birodalma, összeköti az őskereszténységet a mának széjjel tépett Krisztus-köntöst mutató kereszténységével, mert Boldogasszony palástja borul itt mindazon keresztények fölé, akik az ő tiszteletében akarnak egyesülni Krisztussal. A Panagia, a Legszenőbb Szűz, örködött eddig is az ő Szent Fiának nyája fölött, s hitünk szerint ő lesz az, aki majd az idők eljövételével összegyűjti és Szent Fiának aklába vezeti az ő vérével megváltott, de eltévedt és az Ő aklán kívül bolyongó juhait...

Minden kornak megvan a maga sajátos Mária-kultusza. Amint a történelem hullámverése emel vagy lesújt, a keresztény lélek is az örömteljes himnuszok virágai-val vagy nyomorúságának tépett gúnyájában esdeklő sírásával zarándokol a Boldogságos Szűz elé...

A Mária-kultusz kiapadhatatlan forrásáról tanúskodik a művészettörténet, az irodalom és elsősorban a vallásos élet, amely a maga nyelvén, a maga kincseiből

rakja össze az örök Mária-képet. A jámbor gyermeki lélek hitének, vágyakozó bizalmának és gyermekei ráhagyatkozásának tanúságtételei a Mária-legendák, amelyek úgy szövődnek Szűz Mária magasztos személye köré, mint a képei körül font ékes koszorúk és olyan fénnel árasztják el dicsőséges alakját, mint akárcsak képeit glóriájának ragyogó csillagai...

Ezek a legendák titokzatosan születnek...

Amikor a lélek szárnyalni kíván s a szív kicsorduló érzelmei égi visszhangra vágnak, avagy amikor az élet viharos tengerén hanyódó sajkánk a tenger csillagától várja a biztos révbe való kalauzolását... Vágyakozásunk és gyötrelmeink kagylójában egyaránt gyöngyök teremnek: akár a naív hit, akár a megtisztult gyermeki képzelet, vagy az ihletett művészet alakjában látnak is napvilágot.

Athosz, a „Szent Hegy”, Mária legendái is ilyen gyöngyök, amelyek ragyogása az ő jóságos anyai arcát mutatják... Virágok, amelyek egy nép sajátos lelkivilágában fogantak és pompáznak a világ Mária-kultuszának végeláthatatlan mezején. Szé-

pek és sajátosak, mint az a táj, amelyen kivirágzottak, mert Hellas földjének, nap-súgaras egének és ma is megcsodált szellemi birodalmának egy darabkája ez a hegy, amelyet a legenda szerint a Boldogasszony külön megáldott és egyidőre lakóhelyéül is választott.

A bíborpalástba burkolt sziklák, a felhőtlen ég pirjában ragyogó márvány-ormok alján a ciprusligetek, olajfa és gesztenye-erdők, a bíborvirágos oleander-csallitok, a vérpiros eper- és mámorító illatot árasztó virágmezők közepette szinte Jézus Sirák Fia könyvének a Boldogasszonyra célzó eme gyönyörű leírása elevenedik meg a zarándokok előtt: „*Magasra nőttem, mint Libánon hegyén a cédrus és mint ciprusfa a Sion hegyén, növekedtem, mint pálma Kádeszben és mint rózsa-ültetvény Jerikóban; mint mezőkön a szép olajfa, felnőttem és mint platánfa víz mellett az utcákon. Mint fahéj és illatos balzsam illatoztam, s mint válogatott mirrha adtam a jó illat gyönyörűségét és mint stórax és galbanus és mirrha zsengéje és mint a metszés nélkül folyó illat-*

szer betöltém illattal lakhelyemet és mint terpentinfá kiterjesztettem ágaimat és ágaim pompásak és kedvesek. És, mint a szőlőtő, az illat gyönyörűségét teremtem és virágaimból díszes és becses gyümölcs lett.” (24.). A „Szent Hegy” legendáiban a gyönyörűséges táj és a jámbor hit és Kelet költészetének dús színpompáján kívül, az elrepült történelmi korok élő emlékeinek meg-megvillanása folyt itt egybe... és igazolja az Írást.

Vannak, akik azt mondják e helyről, hogy a megkövesült középkor, amely a maga sötétségével mered az ég felé a tengerragyogás és a felhőtlen égbolt között... Ezek azonban nem látják a hely lelkét, amely itt az őskeresztény időktől a mai napig egyazon forrásból táplálkozik és változatlanul a krisztusi tanítás kenyerén él és az Ő, és a Boldogságos Szűz bízalomra gerjesztő arcát mutatja, Kelet és Nyugat felé...

Vannak viszont mélyebbre látó lelkek, akik szerint a „Szent Hegy”, egyedüli boldog sziget az egész háborgó keresztény világ-tengerben, ahol már a patriarchák korában is éltek remeték. Szikla-oduiban és

barlangjaiban, a tengeri rablóktól fenyegetve is, jámbor barátok énekelték Isten dicsőségét a csillagos éjben. Az ókor mítoszsa szerint Orpheusz is e tájon zengte csábos énekeit a pogány világban.

A „Megisti Lavra” — kolostorban egy réges-régen elrejtett, megfakult versesírást fedeztek fel, amely talán leghívebben fejezi ki, hogy a forrongó világban mit jelent egy kizárólag Istennek és a Boldogságos Szűznek szentelt lélek-vár. Kötetlen formában körülbelül ezt mondja a vers: „Európa, — a szirtek kolostorai, Ázsia felé fordulva őriznek téged! Éjszakákon át ének-fonál köt össze bennünket a szelíd Szentek zárt ajkával... A barát-ima átnyúlik a föld bordázatán és a kolostorkoszorú jámboran erősíti meg a partokat. Az égi vágyak szomja tartja fenn az országokat, és jaj nekünk, ha egyszer e vágyak kelyhe lehanyatlik!... Az éjszaka szent fényt lövel széjjel a nagy tengeren... A szívekből hozza fel... Az ima halk parázslása őriz bennünket... Az fűz egybe engem is, a legbűnösebbet, Istennel: a szegények éneke megszelídíti a gonoszt és a hatalmaskodókat egyaránt...”

A „Szent Hegy” legendákkal átszőtt vázlatos történelme előre is több kérdésre felel, amelyek később az egyes legendák során felmerülhetnek.

VI.

A „Szent Hegy” története

Az Athoszról szóló írásokat összevetve így szövődött a „Szent Hegy” története:

Tiberius uralkodása alatt, amikor Róma még hatalmas volt és a Tyrrheni-tenger felé kacintgatott, akkor jött el a „Szent Hegy” megjövendölt hivatásának ideje. Az egyik írás szerint a Szentlélek leszállása után, amikor az apostolok sorsot vetettek, hogy ki melyik néphez menjen az evangélium jóhírét vinni, — egy angyal jelent meg Szűz Máriának és tudtára adta, hogy neki Szent Jánossal, a szeretett tanítvánnyal arra a hajóra kell szállnia, amelyet Ciprus püspöke küld értük, hogy az ottlakó Lázárt meglátogassák. A hajó nemsokára megérkezett, Szent Kelemen volt a kormányosa. A nagy vihar azonban eltérítette útjából a hajót és északra, az

Athosz-félsziget partjához sodorta. Amikor Szűz Mária itt a partra lépett, a pogány istenek megrémültek és remegve kiáltottak: „Itt jön a Legszentebb”, — és porrá zúzódva buktak a tengerbe. A hegy-csúcson álló Zeusz szobor is ezt zúgta, s azután az is eltűnt a habok között.

Csak Pán barlangjából repültek kövek a hajó felé. Pán rettentő kiáltásának hangja volt az utolsó pogány visszhang a „Szent Hegyen”.

Amikor a sugárzó ruhába öltözött Panágia, a Legszentebb, a parton megjelent és amikor az összesereglett népnek az ő Szent Fia evangéliumát hirdette, az öregek térdre borultak előtte és megértetlénk, hogy beteljesült az ős-Kabir jóslat, hogy Krisztus, az élet, az út és az igazság, megjelent a földön.

A Panágia, a Legszentebb, megáldotta azt a földet, amely neki menedéket nyújtott és ahol a legenda szerint szent máglyában egy esztendőt töltött. Ezen időtől kezdve a Legszentebb az Athosz uralkodónője, ott minden az övé és minden az ő nevében történik... Más verzió szerint a vihar elmúltával Mária Ciprusba távozott.

Valóban Ázsia földjéről indult el a Világ Világosságának fénye Európába... Áthosz vezeklői ma is híven őrzik szívökben a szent titkot... Így lett a nagy lélekpusztaságban Athosz a kereszténység világító őrhelye és — „a századok lelkeinek hordozója”... Így nőtt és terebélyesedett a Boldogságos Szűz palástja alatt. Az elmerült hellén-világ után Bizánc ezer színe és kincse villog ma is templomainak és kápolnáinak csendes félhomályában és a soha nem szűnő könyörgő imádságainak hullámai rezegnek a számtalan csodatevő Mária-kép előtt, a békét lehelő táj felett.

A világ minden részéből: Bithyniából, az ázsiai Olimposzról, Szíriából zarándokoltak oda vezeklők, remeték, anachoréták és nemsokára a zsoltár-éneklőktől lettek hangosak az elhagyott sziklaoduk és barlangok... Az V. század óta egyre hatalmasabban zúg és zeng itt a Panágia dicsérete s a pogány-istenek berkei a tiszta égi világosság tűzhelyeivé lettek. Maga Athosz, „Szent Hegy” — „Hagion Orosz” — lett, amint ezt a nevet Konstantinos Monomachos görög császár óta hivatalosan is viseli.

Az athoszi patrologia a legszentebbre vezet vissza ezt a csodálatos gyors és nagyarányú remete- és szerzetestelepülést. Leírja, hogy a Boldogságos Szűz megjelent Áthoszi Szent Péter remetének és ezeket mondotta: „Isten zavartalan szolgálatára nincs alkalmasabb hely, mint Athosz-hegye, amelyet Fiamtól és Istenemtől örökség képpen kaptam, hogy azok, akik a világi gondoktól és a világ zavaraitól el akarnak vonulni, ide jöjjenek és itt állandóan és nyugodtan Istennek szolgáljanak. Mától fogva ez a hegy az én kertem. Szeretem ezt a helyet és eljön az idő, amikor mindenünnen, keletről, délről a szerzetesek sokaságával telik meg. S ha azok egész lelkükkel Istennek fognak szolgálni és parancsait megtartják, bőséges ajándékokat kapnak tőlem Fiam nagy napján. Itt a földön is állandóan nagy segítséget nyernek, — megenyhítem fájdalmaikat és törődésüket. Serény munkával meglesz minden életszükségletük, az ellenök támadó elleneskedést megtöröm és dicsővé teszem nevöket az egész ég alatt.”*

* Visnyj Pakrov nod Athonom.

S valóban, a róla írott sok mű tanúsága szerint, azóta a „Szent Hegy”, mint az Isten Anyjának öröksége, állandóan érzi az Ő különös szeretetét. Athosz története szinte a földről eltávozott Szent Szűz életének krónikája. Minden lépésnél, minden cellában van csodatevő kép, és az ő gondoskodásának látható nyoma. Egyik kolostorban ő a főnöknő, a másikban csak szerény kapus kíván lenni, hogy ezzel a legkisebbeket tüntesse ki. Mindig és mindenütt csak Isten dicsőségét, a bűnösök vigasztalását és a keserű sorsban vergődők megsegítését szolgálja.

Történelmi adat kevés van a „Szent Hegy” életéről, sokszor a történések pontos idejét sem lehet megállapítani, mert a régibb remetek és barátok, akiknek egyrésze írni sem tudott, keveset jegyeztek fel. Később jámbor zárándokok és kutatók örökítették meg a szerintük feljegyzésre méltó eseményeket.

Így is annyi csodás esemény és legenda van azokban megörökítve, hogy Rosztovszkij Demeter szerint, aki a keleti egyház egyik szentéletű írója, és egy nagy, — az év minden hónapjára szóló — bre-

viárium szerű mű szerzője, — „szeretettel és áhitattal hódolunk a Boldogságos Szűz képe előtt és úgy tekintünk rá, mint az égben Fiával uralkodó Istenszülőre és az Atyával és Szentlélekkel együtt imádjuk a tőle született Krisztus Istenünket.”

Vannak a „Szent Hegyen” a Boldogságos Szűznek olyan csodás képei is, amelyek nem ott készültek s amelyek csak a keleti képrombolás elől menekülve, vagy pedig Bizánc eleste után kerültek oda. Ezekhez is sok-sok legenda fűződik.

A jámbor feljegyzések és kutatók szerint csak a IX. századtól vannak a „Szent Hegyre” vonatkozó írott bizonyítékok, de ezek sem annyira a szerzetes településre vonatkoznak, mint a görög császároknak, a nagyszámú barátok és remeték védelmére, a szerzetesek életére, vagy az egyes kolostorok építésére vonatkozó iratai, vagy intézkedései. Kétségtelen, hogy a X. században már az egész félsziget a szerzetesek birtokában volt és ezer éven át szinte önálló birodalmat alkotott, amelyben a szerzetesek — rablótámadásoktól eltekintve — zavartalanul éltek. A bizánci császárok állandóan ajándékaikkal hal-

mozták el kolostoraikat. Szaloniki eleste után (1430) II. Murad szultán is meghagyta függetlenségüket, sőt állítólag I. Szelim szultán maga is meglátogatta a „Szent Hegyet”. Görögország felszabadulásakor a görögök lefoglalták odaeső birtokaikat, a törökök pedig több kolostort feldúltak. Ma a „Szent Hegy” Görögországhoz tartozik és a kis szerzetes-birodalom újra nagy becsben áll a nép előtt.

A „Szent Hegyre” való zarándoklás sok nehézséggel jár. Szalonikiból kell Daphniába hajózni, onnan pedig Karyesig, a félsziget fővárosáig gyalogosan zarándokolni. Útlevel és egyházi ajánlás birtokában is sok igazolás és utánjárás kell, hogy valaki a szerzetes-birodalom területére léphessen, mert a „Szent Hegy” nem kíváncsi idegenek turista helye. Az óvatosságnak érdekes példája, hogy az utolsó engedélyre, amelyet a Karyesben székelő szerzetes-synódus ad ki, négy részből állítják össze a négy szerzetes által külön-külön őrzött pecsétet, amelyen a Boldogságos Szűz képe van.

Nő soha és semmiféle ajánlással nem léphet a kolostor-birodalom területére,

ahonnan még a nőtény állatok is szám-
űzve vannak. Egy kis birodalom nők és
gyermekek nélkül. A hagyomány szerint
egyszer egyik bizánci császárné látogatott
el a „Szent Hegyre” s amikor a parton
imába mélyedve letérdelt, a Boldogságos
Szűz megjelent neki és így szólt hozzá:
„Leányom, Athoszon az én kertem virul,
te légy az utolsó nő, aki ennek földjére lép,
távozzál innen és hirdesd üzenetemet a
jámbor nők között.” A császárnő engedel-
meskedett és visszahajózott. Állítólag 1345-
ben Dusán szerb fejedelem vitte magával
oda feleségét. A török veszedelem idején
azonban megtörtént, hogy a családokkal
nők is oltalmat találtak a „Szent Hegyen”.

VII.

A legendák birodalmában

Az „Axion esztin”

Már Karyes nagy templomában, a Protatonban, amely az egész félsziget főtemploma, csodás Mária-kép fogadja a zarándokokat. A szentek erőteljes, bámulatos művészi képei is elbűvölik a nézőt, a templóm kincsét és büszkeségét azonban a képállvány (ikonosztázion) mögött őrzik* Egy lelkes író azt mondotta a Protaton festményeiről, hogy szinte egy, a testiiséget kizáró hatodik érzék mágikus kifejezői. A kép neve: „Axios esztin” (Valóban méltó). A képen a Boldogságos Szűz jobb-

* A képállvány, ikonosztáz, a szentélyt a hajótól elválasztó képcsoportozat, a szentély titokzatosságát takarja. A képállvány a hívek felé fordulva az egész egyházi évet, sőt a megváltás történetét ábrázolja.

karján ül a kisdéd Jézus. Fölöttük angyalok között van az Atya és Szentlélek Isten képe. Szűz Mária koronáját két angyal tartja. A kis Jézus kezében írástekerics van ezzel az írással: „Az Úr lelke rajtam...” A Boldogságos Szűz balján pedig egyetlen szó: „Az irgalmas”.

A képhez a következő szépséges legenda fűződik:

Régen, amikor még nem voltak meg a hatalmas kolostorok, Karyes vidékén sok remetelak állott. Ezek egyikében lakott egy öreg remete tanítványával. Az öreg egy vasárnap éjjel a templomba ment az éjféli isteni szolgálatra és tanítványa őrizetére bízta a cellát. A tanítványnak régen hő vágya volt, hogy valami szép dicsérő éneket szerezzen a Legszentebbnek. Nagyon sokáig hiába könyörgött ezért a kegyelemért. Ekkor éjjel egy ifjú szerzetes kért bebocsátást tőle. Eljött az éjféli szolgálat ideje és mindketten áhitattal énekeltek a szokásos hymnoszokat. Amikor az Isten-Anyra dicsőítése következett, lelkesen énekeltek a görög rítus szépséges versét: „*Ki a keruboknál tiszteltebb és a szeráfoknál hasonlíthatatlanul dicsőbb vagy,*

ki az Isten, az Igét, sérülés nélkül szülted, Téged valóságos Istenszüdő, magasztalunk”... Ekkor a szerzetes alakjában megjelent angyal, a dicsőítő vers elé egy új sort énekelt: „*Valóban méltó, dicsérni Téged, Istenszüdő, a boldogságot és szeplőtelenet és a mi Isteniünknek Anyját*”... A tanítvány megrendülve hallgatta a vágyva-vágyott himnoszt, amelyet még eddig senki sem énekelt a „Szent Hegyen”. Az ének végeztével arra kérte az ifjú szerzetest, hogy írja le neki az új himnoszt, amelyre annyira vágyott. Írószer azonban nem volt kéznél, s az angyal egy kőtablát kért, és ujjával írta rá az ének szavait, amelyek mélyen bevésődtek a kőtablába... A tanítvány megrémült a csodától s ekkor az ifjú szerzetes így szólt hozzá: „A Szűz Anya látta a te győőtrődésedet, azért küldött engem, hogy erre a himnoszra megtanítsalak. Ezentúl mindig így énekeljétek a dicsőítést.” Erre a jelenés eltűnt. Ez a himnosz azóta az egész Kelet liturgiájában szószerint megvan a reggeli imaszolgálatban, de sok más alkalommal is.

Amikor az öreg remete visszatért és meghallgatta tanítványának csodás elbeszélését és meglátta a kőtáblát, — tanítványával együtt visszament a Protatonba, ahol szerzetes társaiknak is elbeszélték a csodát és az egész gyülekezet lelkes örömmel ismételten elénekelte az új égi himnoszt. A „Szent Hegy” minden lakója meg volt győződve, hogy Gábor főangyal volt az, aki nekik azt az éneket az égből hozta. A kőtáblát azután, a csoda bizonyosságául, Konstantinápolyba, a patriarchához küldték. Ettől fogva a szent liturgiában és más isteni szolgálatban is, nemcsak a „Szent Hegyen”, de mindenütt így énekeltek az előírt Mária-himnoszt.

A képet, amelyik előtt a cellában először az angyal énekelte, a Protatonba viték, ahol máig is őrzik.

Ennek a csodás jelenésnek a görög liturgiában is nyoma van a görög Méneában (a hónap minden napjára eső szentek officiumát tartalmazó könyvben) június 11-én „az éneklő” Gábor főangyal emlékezete. Már a XVI. században külön imaszolgálatot is szerkesztettek a szerzetesek e csodás esemény emlékére, amely az új

martyrológiumban (Neón Martyrológion) található. Több egyházi író azonban csak a főangyal valamelyes ismeretlen csodás segítségével fűzi ezt az imaszolgálatot.

A följegyzések szerint 1488-ban a következő csodás események történtek ezzel a képpel kapcsolatban.

A „Szent Hegy” atyái elrendelték, hogy a Karyesben lakó remeték és szerzetesek minden évben, húsvét másodnapján, körmenetet tartsanak a képpel. A Szent Dionysiosról nevezett kolostor mellett* lakó négy szerzetes azonban nem ment a körmenetre, hanem cellájába zárkózott. Aznap este óriási vihar támadt és a jég csakis a tiszteletlen barátok kertjét pusztította el. A Kutlumusz-zárda szerzetesei is úgy vélték, hogy rájuk nem tartozik a közös körmenet, ők külön végzik azt. Erre a kikötőből rablócsapat tört rájuk, mindenüket elrabolta és a kolostort felgyúj-

*A „Szent Hegyről” beszélve meg kell jegyeznünk, hogy ott a cella (Kellion monendrion) nem jelent egy magányos szobát, hanem egy kis házat és kis kápolnát a hozzátartozó nagy kerttel. A templom nélküli remeteházat kalivának, a gazdasági területnélkülit pedig kavjának nevezik.

totta. A következő évi körmenetben sem vettek részt, ekkor aztán a krónikus szerint a zárda falai „Jerikó falaihoz hasonlóan” összeomlottak. Nifont konstantinápolyi patriarcha erre szigorú penitenciával sújtotta a barátokat, akik azóta áhítattal végezték a közös körmeneteket.

A háromkezű Mária

Ez a kép a Chiliandri nevű, várszerű kolostornak a kincse, amelyet Szent Simeon alapított, akinek sírján — a legenda szerint — szőlőtő fakadt, amelynek gyümölcse a gyermekáldást is előmozdítja. Az így született ifjak aztán csodás kegyelemtől indítatva a „Szent Hegyre” vágyanak és ott angyali életet élnek. Közel ezer cellája van, amelyek most jórészt üresek, de az atyák szent meggyőződéssel vallják, hogy ez a kolostor nem halhat ki, mert annak apátnője maga a Boldogságos Szűz Mária.

A képet, a hagyomány szerint, Szent Lukács evangélista festette. Rendkívül díszes kép. A Boldogságos Szűz fején keresztes korona, homlokán és vállán pedig csillog van. A kis Jézust jobb karján tartja. A jobb kéz alatt egy második kéz is kinyúlik a köpenyruha alól.

A kép legendája Damaszkuszi Szent János életéhez fűződik. Rövid életrajzában olvastuk, hogy a képromboló Izauri Leó görög császár ellen lépett fel beszédeivel és írásaival. A császár ekkor bevádolta Jánost, a damaszkuszi kalifánál, hogy áruló levelet írt neki, s a kalifa, bár János előkelő állásban volt, s az ő bizalmasa volt, haragjában levágatta kedves emberének karját, amellyel az állítólagos áruló levelet írta. A levágott kart elrettentő például nyilvánosan kifüggesztették. A kalifa haragja nemsokára lecsillapult, s a levágott kart visszaadta Jánosnak. Ekkor János a levágott kart a helyére illesztve esedezett a Boldogságos Szűz képe előtt, hogy gyógyítsa meg. Ima közben elszenderedett, és ekkor álmában hallotta, hogy a Boldogságos Szűz így szólt hozzá: „János fiam, ne bánkódjál, karod meggyógyult, és most folytasd azt a munkát, amit nekem imádban ígértél!” Jánost is, de a kalifát is megrendítette a csoda. Szerette volna, ha hűséges tanácsadója mellette marad, de János Jeruzsálembé ment és a Szent Szabás kolostorból folytatta hatalmas hitvédő munkáját. A csoda emlékére egy ezüstből

vert kart illesztett a csodatevő képre, amely előtt imádkozott és magával vitte Jeruzsálembe. A kép a VIII. század közepétől a XIII. századig maradt Jeruzsálemben a Szent Szabbás kolostorban. Ekkor egy Szabbás nevű szerb püspök magával vitte Szerbiába. Onnan pedig, amikor Uros fejedelem alatt zavargások támadtak Szerbiában, egy öszvér hátán csodálatos módon Athosz hegyére, a Chilandri kolostorba jutott. (Uros, a történetírók szerint, 1356-ban került a szerb trónra.)

A kolostor jámbor főnöke feljegyezte, hogy a fejedelem minden ütközetbe, öszvér hátára erősítve, vitte magával ezt a szent képet, amely a csapatok élén haladt. Ilyen alkalommal tűnt el a kép az öszvérrel együtt, és megfoghatatlan módon az Athosz-hegyi kolostorhoz ért. Ott az öszvér megállott, mintha lába gyökeret vert volna és nem akart tovább menni. A barátok a képet nagy örömmel vitték a kolostorukba és a templom főoltárára helyezték.

Nincs feljegyezve, hogy meddig állt a kép a kolostor-templom oltárán. Egyszer

azonban, amikor a kolostor főnöke meghalt, az új főnök választása valahogyan nagy egyenetlenkedést váltott ki a szerzetesek között. Az egyenetlenkedés, a legenda szerint, nagyon bántotta a Boldogságos Szűzet, akinek tiszteletére volt felszentelve a kolostor. Egyik napon, amikor a reggeli isteni szolgálatra gyülekeztek a barátok, észrevették, hogy a kép nincs a helyén, hanem a kolostorfőnök székében áll. Azt hitték, hogy az ecclesiarcha tette oda és nagy tisztelettel helyezték vissza az oltárra. Óvatosságból azonban nemcsak bezárták, hanem le is pecsételték a templomajtót, de harmadnap megint csak a főnök helyén találták a képet. Ekkor egy szentéletű barát állott csodálkozó testvérei elé és elmondotta, hogy látomása volt. Az Isten-anyja üzeni nekik, hogy többé ne háborgassák az ő képét, mert a testvérek egyenetlenkedése miatt ő maga akar a főnökük lenni és kormányozni az ő kolostorában. Azóta ebben a kolostorban nem választanak főnököt, csak helyettest. A főnöki szék, amely fölött a háromkezű Mária-kép van elhelyezve, állandóan üresen áll a templomban. Az ecclesiarchák

minden alkalommal, akár harangozás, akár isteni szolgálat előtt, a főnök helyett a szokásos áldást is a háromkezű Máriától kérik. Mélyen meghajolnak előtte, megcsókolják a kezét és úgy kérik a főnöki áldást. Azt mondják, hogy ilyenkor valami szorongó félelem fogja el őket fejedelemszonyuk előtt, majd utána gyermeki szeretet és vigasztalás tölti el lelküket.

„Itt azóta az Istenszülő Szűz anyai kormányzása vezeti az üdvösség útján szerzetes gyermekeit.”

Ennek a kolostor-templomnak még több megható legendája is van.

Ezek közül egy egészen különösét írunk ide. Van a templom falán egy visszataszító kép. Embertörzs — kutyafejfel. Azt mondja róla a legenda, hogy egyszer egy igen gazdag és feltűnően szép ifjú lépett a kolostorba, akit a nők éjjel-nappal ostromoltak. Nagyon fájt neki, hogy szép teste annyi nőnek szolgál bűn-alkalmul és annyi sok lelket csábít hűtlenségre. Ekkor arra kérte Istent és a Boldogságos Szűzet, hogy változtassa arcát utálatos kutya-ábrázattá. Kérése valóban meghallgatást nyert. Azt

mondja a legenda, hogy ez a barát gúnyt, megvetést, békésen tűrve, szent halállal fejezte be jámbor életét.

A Boldogságos Szűz hathatós pártfogásáról szól a következő történet. Egyszer arab tengeri rablók kötöttek ki a kolostorral szemben. Úgy látszott, hogy a kolostornak vége lesz. A barátok a menthető kincsekkel az erdőbe rohantak, csak a főnök maradt helyén. A háromkezű Mária-kép előtt sírva könyörgött, hogy mentse meg őket a végveszélytől. Már a kapukat döngették a rablók, s a meggyújtott ciprusfák kísértetiesen égtek, amikor a zárdát hirtelen vak sötétség vette körül, s a tüzek is kialudtak. A rablók erre megrémültek és egymást kaszabolták le a sötétben. Három rabló felismerte, hogy csoda történt, ott maradtak a kolostorban és megkeresztelkedtek. Még a nevüket is feljegyezte a kolostor krónikása: Mánuel, Izavel és Izmael — voltak a megtérő rablók.

A nehéz háborús időkben is, amikor a szerzetesi hivatás erősen megcsappant, egy hercegovinai származású barát így vigasztalta társait: Ki tudná felmérni az isteni Gondviselés útjait?! A háromkezű Mária

velünk van, mi baj érheti kolostorunkat?
Az Isten Igéje éppúgy új hajtásokat fa-
kaszt a lelkek sötétségéből, mint a mi szép
alapítónk, — Szent Simeon sírján a szőlő-
tőke.

Kapus Szűz Mária

Az Ibériai-kolostorban viszont a legalacsonyabb rendű szolgálatban áll szerzetes gyermekei között a Boldogságos Szűz. Erről szól a következő legenda.

A IX. században Theophilosz görög császár uralkodása alatt (829—42) újból fel lángolt Keleten a képrombolás és a képtisztelő keresztények üldözése. Titkos kémek jártak mindenfelé és pusztították a szentképeket. Ebben az időben Nicea mellett, fiával együtt lakott egy jámbor, gazdag özvegy, aki különösen tisztelte a Boldogságos Szűz Mária képét. Háza mellett egy kis templomot építtetett, abba helyezte el a képet, amely előtt gyakran nagy buzgón imádkozott. Egy kém-csapat hozzá is eljutott s amikor a gazdag otthont látta, durván rátámadt az özvegyre: „Adj pénzt, vagy azonnal megkínózunk és a képet elpusztítjuk.”

Az özvegy megígérte nekik, hogy másnap reggel átadja a kért összeget. A kapzsi kémek beleegyeztek és eltávoztak. Ekkor az özvegy, fiával együtt a templomba ment és könnyezve kérte a Boldogságos Szűzet, hogy mentse meg őket és képét is az elpusztítástól. Majd a tengerpartra mentek és a képet a vízbe eresztették és ott újból térdre esve könyörögtek a Boldogságos Szűzhöz. Ekkor ámulva látták, hogy a kép nem merült el a vízben, hanem egyenesen állva vitték a hullámok nyugat felé. Erre hálát adtak a Boldogságos Szűznek, majd az özvegy így szólt fiához: „Kérésünk teljesült, s hiszem, hogy bizalmunk sem lesz hiábavaló. Én most már a Szűz Anya iránt való szeretetből kész vagyok meghalni a kínpók kezében, de a te halálotat nem kívánom. Én nem mehetek el innét, de te menekülj görög földre!”

A fiú elbúcsúzott édesanyjától és Thesalonikébe, majd onnan az Athosz-hegyre jutott, ahol később felépült az Ibériai kolostor, amelyben jámbor életet élt.

A szerzetesek tőle hallották a kép történetét, de többé nem jött hír róla. Egy-szer, a niceai ifjú halála után, az Ibériai-

kolostor atyái tüzes oszlopot vettek észre a tengeren, amely szinte az égig ért. Láruk gyökeret vert az ámulattól, és a Kyrie-eleison-t ismételve, figyelték a jelenést, amely három napon át megismétlődött. Erre már a többi kolostorok lakói és a remeték is összesereglettek és csodálkozva látták, hogy a tűzoszlop a Boldogságos Szűz képe fölött emelkedik. Valahányszor azonban meg akarták közelíteni a képet, eltávolodott. Ekkor a kolostor atyái a templomba vonulva esdekéltek, hogy az Úr ajándékozza nekik ezt a felbecsülhetetlen kincset. Ebben az időben egy grúz származású szentéletű barát is élt a kolostorban, aki nyáron át mindig egy szikla-csúcson vezekelt, s csak télen vonult be a kolostorba vagy sokszor csak egy barlangba. Szőr-ruhát viselt, csak zöldséget evett és vizet ivott. Ennek a jámbor öreg szerzetesnek adott üzenetet a Boldogságos Szűz: „Mondd meg a főnöknek és a testvéreknek, hogy nekik akarom adni képeimet, azután te hittel lépj a tengerbe és meglátjátok irántatok való szeretetemet.”

Az öreg közölte a főnökkel az üzenetet, amire a barátok hajnalban fáklyákkal és

énekelve vonultak a tengerpartra. Az öreg Gábor barát belépett a vízbe, elérte a képet, s a többiek ájtatos örömmel és szent félelemmel fogadták a parton. Nyomban egy kis kápolnát építettek azon a helyen és három nap, három éjjel állandóan ájtosságokat végeztek a kép előtt, majd a kolostor templomába vitték és az oltárra helyezték. Másnap reggel az akolita-barát, amikor a lámpákat meggyújtotta, észrevette, hogy a kép nincs a helyén. A barátok hosszas keresés után észrevették, hogy a kolostor kapuja fölött van. Visszahelyezték az oltárra, de másnap reggel megint csak a kapu fölött találták. A visszahelyezést több ízben megpróbálták, míg végre a Boldogságos Szűz megint az öreg Gábornak mondotta, hogy ő őrzője és védője akar lenni a kolostornak. „Amíg képemet a kolostorban látjátok, addig isteni Fiam kegyelme veletek lesz”, — mondotta neki a Boldogságos Szűz, — „ha buzgósággal szolgáltok neki és jámbor életet éltek.”

Azóta nevezik ezt a képet, amelyet szintén Lukács evangélista művének tartanak, Portás Szűz Máriának.

A kép koronával s az előbb említett képekhez hasonlóan ábrázolja a Boldogságos Szület, aki balkarján tartja a kis Jézust. Állán késszúrás és vércseppek nyomai látszanak.

Egész irodalom keletkezett e kép körül. Görög, szláv és grúz írások számtalan csoda eseményt jegyeztek fel, amelyek vele kapcsolatban történtek. A források a kép megjelenésének idejét a X. század végére, vagy a XI. század elejére teszik.

Nevezetesebb csoda a kolostor megvédeése a perzsák támadása ellen. A források szerint 1044-ben a perzsák 15 hajóval kötöttek ki a „Szent Hegy” előtt, éppen az Ibériai-kolostorral szemben. A perzsák már megszállották a kolostort és teljesen kirabolták. A barátok a legértékesebb egyházi kincsekkel és a csodatevő képpel a kolostor megerősített tornyába rejtőztek és buzgón könyörögtek, hogy a Boldogságos Szűz ne hagyja el őket. Úgy is történt, Hirtelen óriási vihar tört ki és a hajókba rakodó perzsák mind elsüllyedtek. Csak Amira nevű vezérük maradt életben. Amira amikor látta hajóinak pusztulását, anynyira megrémült, hogy megtért és igen

sok aranyat és ezüstöt adott a barátoknak, hogy még erősebb fallal vegyék körül kolostorukat.

A Boldogságos Szűz máskor is megmutatta anyai pártfogását.

Egy ízben elfogyott a kolostor lisztje és a főnök aggodalmaskodott, hogy honnan vesz kenyeret szerzeteseinek. Álmában megjelent neki a Boldogságos Szűz és megfeddette: „Miért búsulsz a liszthiányon? Menj a magtárba és meglátod, hogy állandóan gondoskodom rólatok!” A főnök felébredt, a magtárba sietett és látta, hogy az a mennyezetéig tele van liszttel. Azonnal összehívta a barátokat és örömmel adtak hálát égi pártfogójuknak.

Máskor meg olajjal látta el a szűkölködő kolostort. Fel van jegyezve erről a képről az is, hogy a titkos bűnösöket nem engedte belépni a kolostorba. A Boldogságos Szűz tekintete valóban szigorú e képen, valami titkos erő rázza meg a bűnösöket, ha eléje járulnak.

A bizánci festészet valójában csak egyetlen egy mosolygó Mária-képet ismer. A kisdéd Jézus sem mosolyog Kelet képein. Azokon is a Pantokratornak, a min-

denség uralkodójának és a világ bírójának Fia. Egyébként Nyugaton is csak a renaissance-kor festette e képekre az égi vonásoknak emberi vetületét.

A Boldogságos Szűz állán máig is látható véres sebhelyről azt mondja a legenda, hogy egy barbár rabló ütötte rajta a sebet, amely vérzett. A rabló erre úgy megrémült, hogy megtért, megkeresztelkedett és később szerzetessé is lett.

A kép állandó gondozására a kolostor lakói egy barátot választanak, aki éjjel-nappal a templomban tartózkodik, ékesíti azt és vigyáz, hogy a kép előtt függő örökmécses ki ne aludjék.

A barátok a „Portás Mária”-képpel minden év húsvét másodnapján ünnepélyes körmenetben vonulnak a tengerpartra, arra a helyre, ahol az öreg Gábor remete kiemelte a vízből, s ahol a csoda emlékére templom és körülötte néhány remete-lak épült.

Ennek a csodatevő képnek a másolatát 1648-ban Mihajlovics Elek cárnak ajándékba vitték Moszkvába, ahol maga a patriarcha és hatalmas néptömeg fogadta. A cár ugyanis súlyosan megbetegedett, s

amikor orvosai lemondtak róla, azt mondták neki, hogy csak a Portatissa Mária gyógyíthatja meg. A „Szent Hegyről” az eredeti képet nem vihették el, ő sem zárandokolhatott oda, így tehát másolatot készítettek róla, s azt vitték Moszkvába. A cár valóban meggyógyult és gazdagon megajándékozta a kolostort.

A hála-ajándékok tömege borítja az eredeti képet, amelyet mint ahogyan Szomjas könyvében olvassuk, II. Katalin cárnő az orosz birodalom nemesei közé iktatott.

Gyorsan meghallgató Mária

Ez a kép a Dochiáriu-kolostorban van. A kolostorról azt mondják a zarándokok, hogy olyan hatalmas és dúsan termő kertekkel körülvett épület, mint egy mesevár, amely óriási látomásként emelkedik ki a tengerből. A kép maga a szerzetesi ebédlő bejáratánál függött. Hiteles feljegyzések szerint Neophitnak, a kolostor alapítójának idejéből, a X. századból származik. A feljegyzések szerint már maga az is csoda, hogy a Gondviselés máig megőrizte a képet. Ehhez is kedves legendák és csodás események fűződnek.

A szerzeteseknek a kép előtt kellett bemenniük a hatalmas étkezőterembe, a trapézába. A feljegyzések szerint az 1664. évben történt, hogy Nilus, az étkezőt gondozó barát, esténként égő fáklyával ment dolgára, s ilyenkor a képet a füst valószínűleg bekormozta. A legenda szerint a

Boldogságos Szűz figyelmeztette, hogy ne járjon arra égő fáklyával, de a barát vagy nem hallotta a figyelmeztetést, vagy nem ügyelt rá. Egy ízben azonban erőteljesen szólt rá a Boldogságos Szűz, mire a szerencsétlen barát a földre rogyott s érezte, hogy megvakult. Másnapig maradt ott a kép előtt s bűnbánattal könyörgött, hogy bocsásson meg neki és gyógyítsa meg a Boldogságos Szűz. Így találták a barátok, amikor reggel az étkezőbe vonultak. Nilus bűnbánattal fogadta meg, hogy addig nem mozdul el a kép elől, amíg meghallgatást nem nyer. Állhatatos könyörgése meg is hozta a gyógyulást. Ekkor az egész kolostor hálát adott a Boldogságos Szűznek és elhatározták, hogy a folyosót elzárják és szentéllé alakítják, az étkezőbe pedig a másik oldalról építenek bejáratot. A kép gondozására külön szerzetest rendeltek ki.

Ezután számtalan gyors ima-meghallgatás történt a kép előtt. Foglyokat szabadított ki, hajótörésből mentett meg, vakokat, bénákat gyógyított meg a Boldogságos Szűz s ... valóban gyorsan segítő Anyja lett mindazoknak, akik bizalommal járultak képe elé.

Kukuzelissza Mária

E kép nevét Kukuzelis János* igen jámbor baráttól nyerte. A kép korona nélkül ábrázolja a Boldogságos Szűzet, akinek balkarján ül és föld-gömböt és írásteker-cset tart a kis Jézus. János már az iskolában kitűnt rendkívül kellemes hangjával s mihamar Komnenos császár udvari éneke-sei közé került. Az udvarban kényeztet-ték, de mennél jobban elhalmozták min-den jóval, lelke annál többet gyötrődött, mert egyedül Istennek vágyott szolgálni. Egy ízben a Szent Athanáz-kolostor apát-ját látta vendégül a császár, aki ugyanak-kor Jánost is magához hívatta. János áhi-tattal leste az apát szavait, amikor szerze-

* Kukuzelis János (a XII. században élt) bolgár származású ifjú volt. Ezt a gúnynevet iskolatársai adták neki Konstantinápolyban. Szegény özvegy fia volt s mindig csak babot (kukia) és zöldséget (zelie) evett.

tesi életükről beszámolt és érezte, hogy csak a kolostorban lehetne ő is boldog. Feltárta szívét a főnök előtt, aki megáldotta szándékát. A császár azonban sehogy sem akarta elengedni legkedvesebb énekesét és az udvari élet minden gyönyörét kínálta neki, de ez sem csábította el, sőt mihamar eltűnt az udvarból és Konstantinápolyból is.

A császár mindenütt kerestette, de nem került elő. János eljutott a „Szent Hegyre”, s a Szent Athanáz-kolostorban jelentkezett. A portás kérdésére azt válaszolta, hogy egyszerű, szegény paraszt-ifjú. Erre bebocsátották és elküldték a kolostor juhait legeltetni. Jánosnak nagyon megtetszett a pásztor-élet, ahol egész nap szabadon énekelhetett és imádkozhatott. A császár küldöttei a kolostort is átkutatták, de a nyája mellett élő szegény pásztorban senki sem ismerte fel a császár kedvencét. Nemsokáig tartott ez a zavartalan boldogság, mert egy ízben, amikor a legbensőbb áhitattal énekelt a Boldogságos Szűznek, észre sem vette, hogy egy remete szinte elbűvölten hallgatja. A remete a kolostor-főnökhöz sietett és el-

mondta, hogy soha nem hallott csodás énekeket zengett a pásztor, akinek arca sugárzott, akinek énekét a nyáj is szinte dermedten hallgatta. A főnök maga elé rendelte a pásztort, aki kivallotta, hogy ő Kukuzelis János, a császár eltűnt énekese. János akkor már hajkórónás barát volt. A főnök nagyon megijedt, azonnal Konstantinápolyba sietett és addig könyörgött a császárnak, amíg meg nem engedte, hogy János szerzetes maradhasson. A kolostorban volt egy Mária-kép, melyet János gyakran felkeresett, s amely előtt különösen szeretett énekelni.

Egyébként egy maga épített kis remete lakban angyali tisztaságban élt. Egy szombat-napon, amikor ismét a Boldogságos Szűz képe előtt énekelte az akathisztának nevezett (állva végzendő) imaszolgálatot, Szűz Mária anyai gyöngédséggel biztosította, hogy mindenkor vele lesz, csak buzgón énekeljen képe előtt. János minden nap teljes szívből dicsőítette a Panágiát. Lába a folytonos állástól megdagadt és kisebesedett, de ekkor sem hagyta abba a dicsőítést. A Boldogságos Szűz azzal jutalmazta meg hűségét, hogy megint szól

hozzá és meggyógyította... Később halála napját is előre megmondotta kedves dalosának.

Mikor pedig az Úr magához szólította, angyali ének zengett halottas ágyánál, és a Boldogságos Szűz képéről aranyos fényözön hullott hűséges dalosának, a halálban is mosolygó arcára.

A szentkép előtt János életében is, de halála után is számtalan csodás esemény történt.

A Vatopaedi-kolostor Mária-legendái

Az Athosz-hegy leggazdagabb kolostora kegyképekben is bővelkedik. A hagyomány szerint Nagy Konstantin alapította, s ősisége miatt is mindig külön megbecsülés illette társai között. Júlianus Apostata gyűlölte a keresztény hit eme fellegvárát, amelyet az utolsó pogányok fel is dúltak. A Boldogságos Szűz azonban mihamar újra felépíttette azt. Nagy Teodozius császár volt ebben az eszköze. Egyszer fiai, Arkádus és Honórius hercegek idősebb nővérükkel Rómából Konstantinápolyba utazva, Imbros és Athosz között voltak, amikor tomboló vihar lepte meg őket, amely hajócskájukat ide-oda hányta. Akkor Arkádusnak eszébe jutott, hogy ott-hon sokat hallott Krisztus Urunk Anyjáról, aki minden szükségben segít. Hozzá könyörgött, s ekkor egy hullám-hegy elkapta a hajóról és magával vitte. A többiek azt hitték, hogy elpusztult a habok-

ban, mert a mentésre gondolni sem lehetett. Nővére halálra ijedve sikoltzott, mert felelősséget vállalt öccsért. Ezért az Athoszhoz hajóztak abban a reményben, hogy a parton legalább öccse holttestét megtalálják. A Julianus alatt feldúlt kolostor romjainál kötöttek ki és nagy csodálkozással látták, hogy Arkádus egy szerbokor tövében jóízűen alszik. Felköltötték, s ekkor Arkádus elmondta, hogy maga a Boldogságos Szűz ragadta ki őt a hullámokból és hozta arra a helyre.

Amikor a császár fia csodálatos megmeneküléséről értesült, úgy érezte, hogy a csoda emlékére fel kell építenie a kolostort, amely ma is nevében (Vatosz = szerbokor, paedi = fiú) viseli az esemény emlékét.

A IX. században szíriai tengeri kalózok törtek a kolostorra. De három gazdag adriannopolisi polgár a régi fényében állította helyre a pusztítást. Templomának hajójában falfestményekben vannak megörökítve azok a csodás események, amelyek a Boldogságos Szűz kegyképei előtt történtek. Az oltár Mária-képe, amely a képrombolás korából származik, a hagyó-

mány szerint egy szíriai vezeklő festménye. Ehhez a következő legenda fűződik:

Egyszer arab tengeri rablók oly hirtelen támadták meg a kolostort, hogy menekülésre gondolni sem lehetett. Az egyik barát még beszaladt a templomba, hogy az oltárképet és Nagy Konstantin keresztjét megmentse. Eszébe jutott, hogy az oltár alatt egy kőlappal fedett ciszterna van, abba eresztette be a képet és a keresztet, s egy égő öröklámpát is helyezett melléjük, azután ő is társai közé ment. A rablók a kolostort teljesen kifosztották és a barátokat rabszolgául magukkal vitték.

Időközben a kolostor újra megtelt, s a barátoknak nagyon fájt, hogy nem tudnak a csodatevő kép nyomára jutni. Az egyik elhurcolt barátnak azonban sikerült a fogásból megmenekülnie, s a kolostorba visszatérve elmondotta, hogy hol van a kép és a kereszt elrejtve. Felemelték a kőlapot és megrendülve látták, hogy a kép sértetlenül áll a ciszternában és előtte még ég az öröklámpa.

Nagy örömmel helyezték vissza az oltárra a képet, amely előtt továbbra is ég

a csodás lámpa. A legenda szerint ez a lámpa minden emberi gondozás nélkül égni is fog ott, amíg csak a kolostor fennáll. A barátok a kép megtalálásának emlékére minden hétfőn ünnepélyes könyörgő ajtatosságot végeznek előtte.

A kolostor egyik oldalkápolnájában van a Paramythia, a „közbenjáró” Szűz Mária képe, amely elüt a többi athosi képtől. A Boldogságos Szűz gyönyörű arcával ellentétben a karján ülő kis Jézus képe szinte komor és úgy látszik, mintha jobb kezét tiltakozóan tartaná anyja elé.

Ennek a képnek a legendája a következő:

Egyszer korán reggel a bokrokban rejtőző rablók akarták megtámadni a kolostort, akkor, amikor a szerzetesek éppen a kép előtt imádkoztak. Ima közben a kolostor-főnök hangot hallott, mintha ezt mondotta volna: „Ma semmiesetre se nyisátok ki a kolostor kapuit...” A főnök megrémült és a képre tekintett. Ekkor vette észre, hogy kis Jézus tiltólag emeli fel kezét és ő is megszólalt. „Nem, ne mondjad ezt nekik anyám, érdemök szerint bűnhődniök kell!...” A Boldogságos

Szűz arca megelevenedett, bizalommal Fiára nézett és megismételte szavait: „Ne nyissátok ki a kapukat!” . . .

A megrémült főnök erre figyelmeztette a barátokat és mindnyájan megrendülve látták, hogy a képen a Boldogságos Szűz arca el van fordulva. Rögtön hálát adtak égi közbenjárójuknak, majd a kolostor bástyafalára siettek és elűzték a rablókat.

A „Megölt Mária”.

A kolostor Demeter-kápolnájában van a „Megölt Máriának” nevezett kegykép. Nevét a következő legenda magyarázza:

A templomgondozó diákonus egyszer sokáig foglalkozott a templomban és kápolnáknak, hogy az ebéd ideje már jóval elmúlt. Az étkezőbe sietett és a gondnok-testvértől ebédet kért. A testvér azzal utasította el kérését, hogy semmi sem maradt az ebédből, az asztalnál különben is pontosan meg kell jelenniök a testvéreknek. Ezen a sekrestyés-testvér annyira felbőszült, hogy visszament a templomba, s ott is egyre jobban felfingerült... „Meddig fogok még a Boldogságos Szűznek szolgálni? Fáradok, törődöm és még egy darab kenyeret sem kapok, hogy felüdüljek?” Vak dühében kirántotta kését, amellyel a viaszt szokta letisztogatni a gyertyatartókról és a képbe döfte. A kép-

ből kicsordult a vér és a Szűz arca elfehéredett. Erre a „kép-gyilkos” annyira megrémült, hogy megzavarodva rogyott le a kép előtt. Nemsokára a barátok is megtudták az eseményt, a főnökkel együtt a templomba rohantak és még látták, hogy a vér a Boldogságos vállán nem száradt fel, s hogy a „gyilkos”-nak nemcsak az elméje zavarodott meg, hanem meg is vakult.

A főnök és a barátok rögtön áhitattal könyörögtek szerencsétlen testvérükért. A Boldogságos Szűz, a „bűnösök menedéke” meg is könyörült rajta. Halála előtt megjelent neki és tudtára adta, hogy bűnbocsánatot nyert, de gyilkos keze bűnhődni fog.

Amikor a „Szent Hegy” előírása szerint három év múlva felnyitották sírját, látták, hogy minden csontja fehér, csak jobbkeze maradt koromfekete a mai napig. 1800 körül egy zarándok pap, talán kíváncsiságból, megcsókolta a kép sebet, s akkor a reászáradt vér újból megindult... A pap annyira megrémült, hogy kifelé menet, alig jutott el a templom küszöbéig, ahol összerogyott és meghalt.

A többi vatopaedi képek

A vatopaedi kolostorban van az „*Olaj-szaporító Szűz Mária*” képe is. A Neon Paradeizosz (Új Paradicsom) szerint egy Gennadiosz nevű főnök (a gör. kel. egyház szentnek tartja) buzgó kérésére a szűkölködő zárda minden üres olajos edényét megtöltötte a Boldogságos Szűz, és azóta is gondoskodik fiairól.

Ott van a „*Hírvivő Szűz Mária*” kép is, amelyről a következő legenda szól:

Plakidia, Nagy Theodozios leánya, Konstantin császár felesége, akiről a kolostor újra-felépítésénél volt szó, Konstantinápolyba ment, hogy bátyját, Arkádiust meglátogassa. Engedélyt kért arra is, hogy a „Szent Hegyre” is elzarándokolhasson. Amikor a vatopaedi kolostorhoz ért, a barátok nagy tisztességgel fogadták. Amint azonban az „angyali üdvözlés” templomába ért, és annak pitvarából a há-

jóba akart lépni, hirtelen kemény feddő hangot hallott: „Miért jöttél ide, itt szerzetesek élnek, s te nő vagy, miért akarsz bűnös gondolatokat ébreszteni bennök? Egy lépést se tovább!”

Plakidia megrémülve földre borult és és irgalomért esedezett. Hazatérve, a csodás esemény emlékére, megfestette az esemény képét és öröklámpát állíttatott elébe.

Ennek az eseménynek fontos következményei is voltak. Amikor Plakidia elmondta bátyjának az égi figyelmeztetést, a császár gazdag ajándékokat küldött a kolostornak, s öt boltnak jövedelmét adta nekik, azonfelül pedig 12 font aranyat és 17 font ezüstöt adományozott a császári jövedelmekből.

A „Szent Hegy” atyái ekkor törvényt hoztak, hogy ezentúl a „Szent Hegy” területére nő sohasem léphet. Ezt a törvényt még a rendőri ügyeletet végző törökök is tiszteletben tartották.

Ebben a kolostorban van a török időkből az a kép is, amelynek a karját egy török katona átlőtte.

A merénylő tettétől annyira megrémült, hogy felakasztotta magát. A barátok nagyon megijedtek, mert attól féltek, hogy őket teszik felelősekké a katona haláláért. Szerencsére egy másik török éppen akkor ért oda, amikor társa fuldoklott, s az bizonyította az öngyilkosságot. A török parancsnok, akinek rokona volt az öngyilkos, amikor meghallotta a történeteket, — a Boldogságos Szűz büntetésének tulajdonította rokona halálát és eltemetni sem engedte. A képen a lövés nyoma máig is látható.

A Hodegitria (mutató) Mária-kép

Eredetileg ez a kép is ősidőktől fogva a vatopaedi kolostorban volt. Az 1730. esztendőben, a zárt ajtókon át, valahová csodálatosan eltűnt. A kolostor atyái szentségtörő lopásra gondoltak, és az egész „Szent Hegyen” nyomozták a képet. Így értesültek arról, hogy a kép a xenofi kolostorban van. Többen mindjárt a közel három órányira fekvő kolostorba mentek és onnan visszavitték a képet a vatopaedioltárra. Állandóan a legéberebben őrizték, az mégis újra elhagyta helyét s a xenofi kolostorba tért vissza. Ekkor a vatopaedi atyák belátták, hogy a Boldogságos Szűz csodálatos módon maga választotta meg helyét és többé nem merték a képet visszavinni. Tiszteletük jeléül éveken át mindig ők adták a kép előtt égő gyertyákat és az olajat.

Amikor a törökök foglalták el a „Szent Hegyet”, a Boldogságos Szűznek e képe számtalanszor megmutatta anyai pártfogását.

Az „Édescsók” Mária képe

Az egyetlen Mária kép a „Szent Hegyen”, sőt Keleten, amelyen a Boldogságos Szűz és a kis Jézus mosolyognak. A kép története hasonló a Kapus Szűz Mária képe történetéhez. A Philotheosz-kolostorban van, ahová Theophilosz képromboló császár idejében került.

A kolostor krónikája így mondja el a történetét. A képromboló császár palotájában élt egy Simeon nevű görög főnemes és felesége, Viktória, aki titokban tisztelte a képeket. Belső szobájában volt egy Mária-kép. Ez előtt öntötte ki bánatát. Férje, a képromboló császár híve volt s azt követelte feleségétől, hogy égesse el a képet. A jámbor nő azonban elhatározta, hogy inkább a tengerbe bocsátja. Ez a kép jelent meg az Athosz-hegyi Philotheosz-kolostor előtt. A hagyomány szerint ez is a Lukács evangélista által festett képek egyike.

A képen a kis Jézus gyöngéden, s mosolyogva hajlik édesanyjára, aki égi mosollyal csókolja meg szent Fiát. — Az egész kép bátorító vigasztalást lehel.

A szerzetesek e képpel minden húsvét hétfőjén körmenetet tartanak a megtalálás helyére.

Amikor a szerbek foglalták el a kolostort, a körmenet után vidám szórakozást engedtek meg maguknak. Visszamenetkor a kép semmiféle erőszakra nem mozdult a helyéről, s ott maradt három napig. A csodától megrémült barátok belátták súlyos bűnüket és három napig könyörgéssel engesztelték a megbántott Isten-szülőt. Három nap múlva aztán hazavitték a képet.

E képhez is sok csodás esemény fűződik.

Az újabb események közül való a következő. Az 1801. évben egy zarándok a kapzsiság ördögétől megszállva, ellopta a képre aggatott arany ajándékokat, és zsákmányával az ibériai kikötőbe sietett. A hajó azonban alig mozdult el a parttól, máris megállott, mintha lekötötték volna. Ezalatt a kolostorban észrevették a lopást, és embereket küldtek a kikötőbe,

hogy a rablót elfogják. A rabló a hajón beismerte bűnét, az aranyat visszaadta. Ekkor a hajó tovább mehetett.

Az 1830. évből van feljegyezve, hogy egy zarándok erősen kíváncsiskodott a Boldogságos Szűz csodái iránt, de mind-egyikre azt mondotta, hogy csak mese. Amikor barát-kísérőjével a legfelsőbb emeletre értek, a korláton hirtelenül keresztülbillent és lezuhant. Esés közben azonban bánattal kiáltotta: „Isten-szülő, könyörülj rajtam”, — s a Boldogságos Szűz megmentette, mert minden baj nélkül ért a földre.

A kép másolatát az orosz-kolostorban is tisztelték, ahonnan a görög felkelés idején Tasso szigetére vitték.

Öreg Mária

A Pantokrator-kolostorban, a templom kupolája alatt egy egészen szokatlan Maria-kép van, a *Gerondissa*. A kép életnagyságban, állva és a kis Jézus nélkül ábrázolja a Boldogságos Szűzet, aki mellett egy nagyobb és kicsorduló olajos kőedény van.

A kép nevének legendája a következő:

A kolostor előregedett főnöke megbetegedett és úgy érezte, hogy átköltözik az örök életbe. Halála előtt mindenképpen szeretne volna magához venni Krisztus Urunk Testét és arra kérte a soros fiatal barátot, hogy siessen a szent misét megkezdeni. A barát nem törődött beteg főnöke kérésével, előbb tett-vett a templomban. Ekkor az oltáron álló Szűz Anya képe megszólalt és megparancsolta a fiatal papnak, hogy azonnal teljesítse főnöke kérését. Ekkor kapta a kép a szimbólikus „öreg” nevet.

A képre festett olajos edény azt jelképezi, hogy a Boldogságos Szűz egy ízben a főnök imájára csodálatosan megsokasította a zárda olaját.

Ezt a képet egy szaracén, aki gyűlölte a Boldogságos Szűzet, támadásuk alkalmával a kolostor mellett levő kútba dobta. Először darabokra akarta vágni, de hirtelen elvesztette szemevilágát és akkor a kútba dobta a képet, amely 80 évig volt a vízben. A Boldogságos Szűz csodája volt, hogy onnan előkerült. A megvakult szaracén odahaza övéinek bűnbánattal beszélte el vakságának történetét és meghagyta, hogy halála után hozzátartozói menjenek el a „Szent Hegyre”, és mondják meg a barátoknak, hogy hol van a Mária-kép. Telt, múlt az idő, a szaracén meghalt, s jó idő múlva családja teljesítette kérését, csakugyan elment a „Szent Hegyre” és megjelölte a helyet, ahol a kép volt.

Így került ismét vissza a helyére a kolostor kincse. Megtalálása után megújították a képet és ezüst ruhát készítettek a Boldogságos Szűznek.

*

A „Szent Hegy” Mária és más képei közül többről van feljegyezve, hogy a tűzben is sértetlenül maradtak. Ez annál csodálatosabb, mert alig van kolostor, amelyet a rablótámadások idején, vagy más okból részben, vagy egészben a tűz ne pusztította volna el.

Hatalmas tűzvészekről számolnak be a hegy krónikái, amelyekben nemcsak sok művészi érték, műemlék pusztult el, hanem a tudományos kutatás szempontjából igen fontos adatok is.

A Szűz Anya mosolya

Nem a kép mosolyog: Ő maga vigasztalta meg bánkódó fiait édes anyai mosolyával.

A legenda-bokréta legszebb szív-virágaként kívánczik ide a következő történet, amely a Szimonosz-kolostor kis templomának Mária-képéhez fűződik.

Maga a kolostor az emberi akarat csodája, hatalmas, szinte megmászhatatlan csúcs tetején egy fényben úszó, hétemeletes alépítményével együtt kb. 70 m magas csoda-vár. A zarándokok szerint minden képzeletet felülmúló látvány, — „délbáb Ázsia belsejéből, amely valóság nem lehet”.

Már a hely kiválasztása is legendás. Uglics János fejedelem leánya súlyos betegségéből Szent Simon közbenjárására meggyógyult, s akkor az uralkodó hálából egy kolostor építését ajánlotta fel, — de helyét nem tudták kiválasztani.

Karácsony éjszakája volt. A barátok még mindig szomorúan tanácskoztak a kolostor helyéről, amikor észrevették, hogy az ég alján egy csodás fényű csillag jelent meg, amelyet még soha sem láttak. A csillag elindult, s amikor a barátok fölé ért, hirtelen süllyedni kezdett és megállott az egyik felhőkbe nyúló csúcs fölött... A barátok és remeték szentül hitték, hogy a betlehemi csillag jelent meg nekik és az mutatta meg a kolostor helyét. Az isteni kegyelem és az emberi akarat csodát művelt, a Szimonosz-Petra felépült és úgy tör az ég felé, — „mint Athosz hitének világítótornya, amely mindaddig állni fog, amíg az idők végén az egész földet meg nem emészti a tűz.”

Ennek a csoda-kolostornak alsó részén áll egy kis templom, amelyben a Boldogságos Szűz csodatevő képe gyémántos koronával volt feldíszítve. Egyszer a tengeri rablók olyan hirtelen törtek a kolostorra, hogy a barátok nem menthették meg a képet és a gyémántos koronát. Az ellehség mindent megpróbált, hogy a kolostorba jusson, de hiába volt minden erőlködés. A barátok a falakról nézték az ellen-

ség hiú próbálkozásait és az erőtlenül visszahulló nyílzáport. Csak akkor ijedtek meg, amikor a rablók a kis templomot mégis elérték. Tehetetlenül kellett nézniök, hogy betörtek a templomba és a Boldogságos Szűz fejről letépték a gyémánt koronát.

A rablók a sötétség leple alatt hajóra szálltak és eltűntek, a kolostor atyái pedig fájó szívvel siettek a kis templomba, hogy a Szűz Anyát lássák és engeszteljék. Csodák-csodájára, ... a Boldogságos Szűz képe sértetlen volt és feje fölött a sötétben még csodálatosabban ragyogott a korona. Közlebb léptek és ámulva látták, hogy a szentjános-bogárkák százai olyan szabályosan és sűrűn helyezkedtek el a Boldogságos Szűz feje körül és olyan ragyogással égtek, hogy a gyémánt korona fénye sohasem volt olyan szép ... És a Boldogságos Szűz szelíden, biztatóan mosolygott!...

A barátok megvigasztalódtak ... Az Úr Jézus megdicsőítette Szűz Anyját ...

A csoda annál feltűnőbb volt, mert az esemény karácsony táján történt, amikor

a fénylő bogárcák már régen eltűntek a „Szent Hegyről”.

Ez a csoda karácsony táján éveken át megismétlődött és gyermeki bizalommal töltötte el az egész „Szent Hegyet”!

Mária gyöngéden mosolygott, mintha azt mondta volna, hogy arany és gyémánt helyett kedvesebb neki a mi gyermeki bizalmunk és ragaszkodásunk és erős hitünk, s hogy az ő isteni Fia anyai közbenjárására mindent megtesz és, hogy Szent Szívének kincseit bőségesen szórja mindazokra, akik általa kérik, hogy ezáltal szentséges Szűz Anyjának dicsősége egyre növekedjék az emberek fiai, az ő sok bajjal-bűnnel küzdő fogadott gyermekei között...

Befejezés

A „Szent Hegy” legendáinak ékes mezejét járva, mindenütt a hódolat, a gyermeki bizalom, szeretet és az ősegyháznak máig is töretlen hite illatozott a Boldogságos, a Panagia előtt. Azt kérdezhetné valaki, hogy Keletnek ez a megható Mária-kultusza, milyen visszhangra talál az egyetemes egyházban?

Némi illusztrálásként csak egy történelmi valóságot említsünk fel Róma, a Pápa közeléből. Az Örök Várostól alig 23 km-re van a Grotta Ferrata-i görög zárda, amely a X. századtól kezdve őrzi Kelet szent ritusát és hagyományait. Ennek apátja századokon át maga a Pápa volt, akinek helyettese, mint megbízott apát, kormányozta a kolostort. Ma a Pápa a kolostor protektora. Itt a görög szertartásnak eredeti tisztaságában való fenntartását maguk a pápák szorgalmazzák. Felbecsülhetetlen

értékű kódexei, képei igazolják a Keletről elmondottakat.

Hogy mit jelent ez az Üdvözítő végrendeletszerű imájának, az Uniónak majdani beteljesülése szempontjából, elég lesz talán XIII. Leó pápa szavait idéznünk, aki szép keleti virágnak nevezi Grotta Ferrata-t, „amely ékesíti a pápai tiarát”. Sajátos értéke ennek a kolostornak, hogy ott működik egy állandó szerzetesi együttes, amely a keresztény Keletre vonatkozó kódexek, kéziratok épségben tartásával, a rovaroktól való megőrzésével és másolásával történelmi értékű tudományos munkát végez.

Ebben a kolostorban, Róma szívéhez közel, ma is úgy él a Boldogságos Szűz kultusza és csodás képeinek tisztelete, akár csak a „Szent Hegyen”.

A másik ilyen keleti központ Itáliában a Piana dei Greci nevű kis város, ahol nyolc templomban él Kelet liturgiája. Ott is kiválóan tisztelik az Isten-szülőt, az Odigitria-t, amelyhez — amint olvastuk — a „Szent Hegyen” az a legenda fűződik, hogy maga választotta meg helyét. Pianában még él a „Szent Hegynek” az a hagyománya is, hogy e kegyképpel gyertyás kör-

menetet tartanak a városka kanyargó, szűk utcáin. Így él még Kelet Palermóban is. Szicília és Kalábria két keleti sziget a nagy latin tengerben, amelyre az egyház egységének magasztos eszeméje nevében maguk a pápák féltékenyen őrködnek.

Keleten a „Hagion Orosz”, Nyugaton Szicília és Kalábria, két antipólus, amelyeken egyazon hódolatos és a keleti szakadásokat, a képrombolás harcát megelőző tisztaságban él a Panagia, a legszentebb Szűz tisztelete.

Az az egyetlen reményünk, hogy a Boldogságos Szűz palástja alatt, mely egyformán borul Kelet és Nyugat fiai fölé, a „két duzzogó testvér” egyszer majd nem külön-külön, de közös áhítatban borul a Panagia lába elé, aki örömmel és szeretettel vezeti majd őket Szent Fia elé és beteljesedik az Üdvözítő verejtékes könyörgeése: „Atyám, add, ... hogy mindnyájan egyek legyenek, aminő Te és én egy vagyunk.”

FORRÁSMŰVEK

A.paleoszláv egyházi és liturgikus könyveken kívül:

Vysnyj p okrov nad Athonom. (Égi Oltalom Athos felett) (Nagy alakú, a legendák képeivel illusztrált mű.) Moszkwa, 1881.

Franz Spunda, Der Heilige Berg Athos, Insel Verlag, Leipzig. 1928.

Szomjas Lajos: Hagion Orosz (Budapest, Unio kiadás.).

Theodor Daubler, Der Berg Athos, Insel Verlag, Leipzig, 1923.

Dr. teol. Hieronymus Menges: Die Bilderlehre des hl. Joannes von Damaskus, Aschendorffse Verlagsbuchhandlung, Münster i. V. 1938.

Uriel: Kincseink, (Ungvár, Unio Könyvnyomda 1907.).

Szémán István: A Boldogságos Szűz Mária tisztelete a görög egyházban. (Budapest, a Szent István Társulat kiadása 1908.).

TARTALOM

Előszó	— — — — —	3
Bevezetés	— — — — —	7
I. Az őskeresztény képtisztelet	— — —	15
II. A képromboló mozgalom	— — —	23
III. Damaszkuszi Sz. János	— — —	29
IV. A Boldogságos Szűz keleti képei	— —	36
V. A „Szent Hegy”	— — — — —	43
VI. A „Szent Hegy” története	— — —	50
VII. A legendák birodalmában	— — —	58
Az „Axion esztin”	— — — — —	58
A háromkezű Mária	— — — — —	64
Kapus Szűz Mária	— — — — —	71
Gyorsan meghallgató Mária	— — —	79
Kukuzelissza Mária	— — — — —	81
A Vatopaedi-kolostor Mária-legendái	— — —	85
A „Megölt Mária”	— — — — —	90
A többi vatopaedi képek	— — —	92
A Hodegitria (mutató) Mária-kép	— — —	95
Az „Édescsók” Mária képe	— — —	97
Öreg Mária	— — — — —	100
A Szűz Anya mosolya	— — — — —	103
Befejezés	— — — — —	107
Forrásművek	— — — — —	110